

MASARYKOVA UNIVERZITA

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra občanské výchovy

**Uspokojování psychických potřeb dětí
v kolektivní formě pěstounské péče**

Bakalářská práce

Brno 2012

Vedoucí práce:

PhDr. Milan Valach, Ph.D.

Autor práce:

Mgr. Jana Vlachová

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem závěrečnou bakalářskou práci vypracovala samostatně, s využitím pouze citovaných literárních pramenů, dalších informací a zdrojů v souladu s Disciplinárním řádem pro studenty Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity a se zákonem č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů.

V Brně dne 17. dubna 2012

Jana Vlachová

.....

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala panu PhDr. Milanu Valachovi, Ph.D. za vedení bakalářské práce a všem pracovníkům SOS dětské vesničky za vstřícný přístup a ochotnou a trpělivou spolupráci.

Motto

„Víte, u nás doma je pěkně, my se máme všichni rádi, a tak je tu vždycky místo pro někoho dalšího – čím je nás víc, tím je víc lásky dohromady.“¹

---

¹ Tuto větu, řekl při rozhovoru dr. Matějčkovi desetiletý chlapec v pěstounské péči (Matějček, 1999, s. 13).

Obsah

ÚVOD	6
TEORETICKÁ ČÁST.....	8
1. VÝVOJ DÍTĚTE A PROBLEMATIKA ZÁKLADNÍCH POTŘEB	8
1.2 CESTA DĚTSTVÍM PODLE ŘÍČANA	8
1.2 ERIKSONŮV VÝVOJ IDENTITY DÍTĚTE	10
1.3 MASLOWOVA KLASIFIKACE POTŘEB	11
1.4 DÍTĚ V OSOBNOSTNÍM POJETÍ PODLE HELUSE	12
1.5 PSYCHICKÉ POTŘEBY DĚTÍ PODLE MATĚJČKA	13
2. DĚTI V NÁHRADNÍ PÉČI.....	16
2.1 HISTORIE NÁHRADNÍ VÝCHOVY	16
2.2 LEGISLATIVNÍ RÁMEC NÁRODNÍHO SYSTÉMU PÉČE O DĚTI A MLADISTVÉ	18
2.3 INSTITUCIONÁLNÍ VÝCHOVA	20
2.4 NÁHRADNÍ RODINNÁ PÉČE	22
2.4.1 Osvojení.....	22
2.4.2 Poručenství.....	23
2.4.3 Pěstounská péče	24
2.4.4 Indikace umístění dítěte, klady a zápory instituce	25
PRAKTICKÁ ČÁST	28
3. SOS DĚTSKÁ VESNIČKA.....	28
3.1 SPECIFIKACE ORGANIZACE.....	28
3.2 HISTORIE ORGANIZACE	29
3.3 MATKA-PĚSTOUNKA	30
3.4 FUNGOVÁNÍ ORGANIZACE, PERSONÁLNÍ ZAJIŠTĚNÍ	31
3.5 DĚTI V SOS DĚTSKÝCH VESNIČKÁCH	32
4. VÝZKUM.....	33
4.1 CÍL VÝZKUMU	33
4.2 METODOLOGIE	34
4.3 UKÁZKA POLOSTANDARDIZOVANÉHO ROZHOVORU	34
4.4 VYHODNOCENÍ VÝZKUMU.....	36
4.5 SHRNUÍ PRAKTICKÉ ČÁSTI A ZÁVĚREČNÉ DOPORUČENÍ	47
ZÁVĚR	51
SHRNUÍ	52
SUMMARY	53
POUŽITÁ LITERATURA.....	54
ELEKTRONICKÉ ZDROJE	56
SEZNAM PŘÍLOH.....	57

Úvod

Ústředním motivem bakalářské práce je kolektivní forma pěstounské péče, tzv. **SOS dětská vesnička**, která je v českém prostředí stále málo využívána. Mnoho dětí je tak i nadále umísťováno do ústavní výchovy – podle Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy se počet všech výchovných zařízení (dětský domov, výchovný ústav, diagnostický ústav, dětský domov se školou) v letech 2006 až 2011 pohyboval kolem čísla 229, z toho bylo v roce 2011 150 dětských domovů, ve kterých bylo umístěno 4628 dětí. Celkový počet dětí umístěných ve výchovných zařízeních bylo v roce 2011 7.397. Tyto počty dlouhodobě stagnují.² Ministerstvo práce a sociálních věcí udává pro rok 2006 počet 889 dětí svěřených do pěstounské péče, žadatelů o pěstounskou péči bylo přitom jen 682 a žadatelů o osvojení 2.341. V roce 2004 bylo osvojených 1.297 dětí.³

Potenciál **náhradní rodinné péče** není dostatečně využíván i vzhledem ke stávající preferenci ústavní výchovy, přestože je kritizována českými i mezinárodními neziskovými organizacemi. Jsou s ní spjata všeobecně známá rizika v podobě syndromu ústavního dítěte, kdy sebou pobyt v ústavním zařízení může přinášet podnětovou a citovou deprivaci. Posledně jmenovaná způsobuje emocionální nezralost a citový chlad. Děti jsou také sociálně izolovány v nepřirozeném prostředí s absencí sociálního zázemí a klíčových osob, přitom však trpí nedostatkem soukromí a intimity. Nemají možnost učit se řešit problémy každodenního života a připravit se na samostatný život ve společnosti. V ústavním prostředí se obtížně naplňuje i pět **základních psychických potřeb** podle Matějčka a Langmeiera a při jejich neuspokojení pak dochází k malformaci vývoje dítěte. Autoři zmiňují potřebu stimulace, smysluplného světa, bezpečí a životní jistoty, identity a otevřené budoucnosti. Tyto potřeby se odrážejí v citových vztazích.

---

² *Výroční zpráva o stavu a rozvoji vzdělávací soustavy České republiky v roce 2010* [online]. ISBN 978-80-211-0617-8. c2011 [cit. 10. února 2012]. Dostupné na Internetu: <http://www.msmt.cz/file/19115>.

³ *Vybrané statistické údaje o výkonu sociálně-právní ochrany dětí* [online]. [cit. 18. února 2012]. Dostupné na Internetu: http://www.mpsv.cz/files/clanky/7312/Vybrane_udaje.pdf.

V bakalářské práci se zaměřím na to, jak tyto potřeby může naplňovat náhradní rodinná péče - kolektivní pěstounská péče. Teoretická část práce vychází především z poznatků českých psychologů Matějčka, Heluse a Říčana a z práce psychologů Maslowa a Eriksona. Dále je prostor věnován legislativnímu rámci problematiky a samotné specifikaci instituce SOS dětské vesničky. Praktická část se zaměřuje na to, jak se konkrétně dosahuje uspokojení těchto základních potřeb v SOS dětské vesničce, a jaké problémy přitom vyvstávají. **Kvalitativní výzkumné šetření** bude provedeno metodou polostandardizovaného rozhovoru s matkami a pozorováním. Cílem práce je zhodnocení vlivu kolektivní pěstounské péče na psychický vývoj dítěte prostřednictvím uspokojování jeho základních potřeb.

TEORETICKÁ ČÁST

1. Vývoj dítěte a problematika základních potřeb

První kapitola se věnuje dětské vývojové psychologii se specifickými zvláštnostmi daných období. Důraz je kladen především na nejzákladnější potřeby dětí, ať už psychické nebo fyzické, a jejich uspokojování.

1.2 Cesta dětstvím podle Říčana

Český pediatr Švejcár (in Říčan, 2006, s. 72) chápe porod jako „*nejtěžší, nejdramatičtější a nejnebezpečnější krok v lidském životě*“. Dítě se rázem ocitá v zcela novém prostředí, plném nových podnětů, které jsou však pro prozatím dostatečně nevyvinuté smyslové orgány zřejmě hodně silné. Jedná se celkově velkou tělesnou i psychickou zátěž. V prvním roce dítěte se toho stane nejvíce a tělesný i duševní vývoj rychlejší než kdykoli později. Dochází k zvládnutí pohybu v prostoru, jemné manipulaci s předmětu, k zpřesnění hmatu, zraku i sluchu, k navazování různých vztahů k ostatním lidem a dítě také dospívá k praktické inteligenci a řečové komunikaci.

Během dalších dvou let vývoje se dítě stává roztomilejším a pro dospělého zajímavějším, vzájemná komunikace se stále zlepšuje. Důležitou okolností tohoto období je hledání a prosazování autonomie, samostatnosti, tato snaha pak ústí do konfliktu dítěte s rodiči, který se nazývá vzdorem třetího roku. Období se uzavírá skutečným životním mezníkem – nástupem do mateřské školy. V předškolním věku dochází ke zpomalování vývoje. Dětská psychika je charakterizována především živostí a odvážnou fantazií. Dítě si vytváří neustálými otázkami „proč?“ svůj vlastní názor na svět, do kterého se prostřednictvím socializace začíná postupně začleňovat (Říčan, 2006, s. 101-103).

Říčan tvrdí, že u dětí „*v prvních školních letech převažuje sociální determinace vývoje nad biologickou. Změny, které se nyní odehrávají v duševním životě, má více „na svědomí společnost než příroda*“ (Říčan, 2006, s. 146). Ne všechny děti však obstojí při začleňování do společnosti. Bariérami zde mohou být nižší inteligence, specifické poruchy učení, tělesné postižení, ale také například problémy v rodině. Je spousta důvodů pro to, aby se dítě ocitlo v bludném kruhu školního neúspěchu, nebo aby se

cítilo méněcenné. Uspokojivé rodinné zázemí může velmi usnadnit vstup dítěte do školy, někdy se může jednat i o významný náskok. Pokud jsou děti zvyklé používat obecných pojmů a složitějších vět, mají menší problémy. „*Osvojují si tzv. Bernsteinův kód řeči.... Tak je vážně handicapováno mnoho dětí, jež přitom mohou mít velmi dobré dědičné i vrozené předpoklady pro rozvoj rozumových schopností a pro úspěch ve školní práci. Tento problém je notoricky známý u velké části romských dětí...*“ (Říčan, 2006, s. 149).

Dítě se vstupem do školy ocitá v nové sociální skupině – třídě. Přestává být tím nejšikovnějším dítětem, kterým možná v očích svých rodičů byl, musí si vydobýt svou novou pozici mezi spolužáky – podle Říčana je to první politická zkušenost. Pouze v rodině se však dítě dozví, že lidské vztahy jsou přednější než výkon a prestiž. Rodina by měla být prostorem pravdivosti, otevřenosti, upřímnosti, vzájemnosti – v rodinné psychologii se toto vše nazývá termínem mutualita. Přibývá však dětí, které žijí v neúplné rodině. Děti z těchto rodin se rozvíjejí v průměru hůře než děti z úplných rodin. V rodinách bez otce chlapcům chybí mužský identifikační vzor, dívky zde bývají nervózní a neukázněné. Postava otce je spojena s věčným oceněním výkonů a úspěchů a s přísnějším domlouváním, případně trestáním. Od matky zase dítě potřebuje otevřenou komunikaci, aby se mohlo naučit vyznat se v tom, co cítí, přijímat své city (Říčan, 2006, s. 145-167).

Ve školním věku se děti nepřestávají hrát, navíc začínají vytvářet tajné skupinky po vzoru *Rychlých šípů*, zejména pak skupinek izosexuálních, které je chrání před předčasným sexuálním zájmem, protože „*děti předčasně sexuálně aktivní v tomto i v pozdějším věku hůře přijímají hodnoty naší kultury, jsou méně disciplinované a méně úspěšné v práci. Sexuální předčasnost a horší přijímání kulturních hodnot mají patrně společné příčiny – rozvrácené nebo příliš povolné rodinné prostředí a nízkou sociokulturní úroveň*“ (Říčan, 2006, s. 159).

V následujícím vývojovém období je pubescent často zmítán svými emocemi, ve kterých se najednou vůbec nevyzná. Musí změnit své vztahy k vrstevníkům, k rodičům i dalším autoritám. Důvodem přehodnocení pubescentových postojů k autoritám je už jednoduše růstový skok – „*patnáctiletý už nevzhlíží k dospělému, je s ním doslova na stejné úrovni*“ (Říčan, 2006, s. 171). Pubescent také začíná přemýšlet o svých schopnostech, sklonech a volbě povolání. Uvědomuje si, co to znamená odpovědnost za

vlastní rozhodnutí, a že tato rozhodnutí závisí jen na něm. Je nucen zvolit si profesní dráhu a přitom se musí nějak smířit se změnami, které nastaly, když ho zradilo jeho vlastní tělo, kriticky sleduje svůj zevnějšek. V neposlední řadě se musí vyrovnat s tím, že mu nikdo nerozumí.

U pubescenta je tedy nutné počítat s určitým „citovým rozkyvem“, ten může jeho samotného překvapit až zaskočit, nerozumí sám sobě. Vysvětlení hledá v tom, jak se k němu chová jeho okolí. Reaguje podrážděně, bývá labilní, převládají „záporné emoce: rozmrzelost, nepokoj, neklid, horečná aktivita, pak zase apatie hraničící s depresí....U citlivějších jedinců se objevují poruchy soustředění (a zhoršení školního prospěchu, jež mívá ostatně více příčin), snadná unavitelnost, horší, méně klidný a vydatný spánek, úzkost. Bývají rozháraní, nelze předpovědět, jak kdy zareagují. Mívají pocit nejistoty“ (Říčan, 2006, s. 177-178). Dochází k výbuchům destruktivního chování, zároveň ale stoupá sebekontrola a ubývá citové bezprostřednosti.

Osamostatňování v tomto období bývá bolestné, vyskytuje se také pubescentní negativismus – o slovo se pak hlásí kritika a dokonce vzpoura, zloba a snad i nenávisť a pohrdání. Nadále však pubescent potřebuje výchovné vedení, a to opatrné, nenásilné a pozorné. Vztahy k rodičům pro něj nejsou pouze existenční závislostí. Při tomto osamostatňování získává stále větší vliv skupina vrstevníků, školní třída, ale i parta, a to na úkor vlivu rodičů.

Pubescent „...připraven genetickým a historickým programem, chápe se ... dychtivě velkých témat svého individuálního života. Hned na začátku se mu však nabízejí snadné kompromisy, vedoucí k životu bez ideálů, k rozumné prostřednosti úpadkového, konzumního životního stylu“ (Říčan, 2006, s. 189). Velmi tedy záleží na jeho nejbližším sociálním prostředí, zda pubescenta v tomto náročném období podrží a bude mu oporou zvláště v jeho cestě k dospělosti a vyspělosti, protože té se bez láskyplné pomoci rodičů jen těžko dosahuje.

1.2 Eriksonův vývoj identity dítěte

Erik Erikson jako základ své teorie psychosociálních stádií pojal revidovanou teorií psychoanalýzy, jejíž výcvik podstoupil u Anny Freudové. Důraz však nekladl na psychosexuální funkce. Stádia chápe v jejich psychosociálním smyslu, kde hlavní roli

hrají egoprocesy (Atkinsonová, 2003, s. 459). Identitou pak rozumíme totožnost jedince se sebou samým, to kým by chtěl a měl být, aby byl schopen žít opravdový, vůči sobě samotnému upřímný život (Helus, 2004, s. 147).

Stádia dětského vývoje Erikson dělí následovně: Od narození do prvního roku života dítě získává péči matky základní pocit důvěry v životě a s tím související naději. Do třetího roku vládne uvnitř dítěte rozpor mezi pocitem autonomie a studu v závislosti na požadavcích okolí. V předškolním věku zase nastupuje konflikt mezi vlastní iniciativou a pocitem viny a vyvíjí se svědomí. Od šesti do dvanácti let dítě řeší konflikt mezi snaživostí v práci a pocitem méněcennosti; jsou zajišťovány kompetence. Věk dospívání (dvanáct až devatenáct let) přináší hledání vlastní identity v konfliktu spojeném s nejistotou ohledně vlastní role mezi lidmi; jedinec nabývá schopnosti být věrný (Atkinsonová, 2003, s. 102-103, s. 459).

„Proto se toto stadium (autonomie proti studu a pochybám) stává rozhodující pro poměr mezi láskou a nenávisť, spoluprací a vzdorovitostí, svobodou vyjadřování sebe sama a jejím potlačováním. Z pocitu sebeovládání bez ztráty sebeúcty vychází trvalý pocit dobré vůle a hrdosti; pocit ztráty sebeovládání a pocit cizí dominance vyvolává trvalý sklon k pochybnostem a studu“ (Erikson, 2002, s. 231).

Pro Eriksona tedy není hlavním rysem prvního roku života dítěte zaměření se na orální uspokojení, jak tomu bylo v původní Freudově teorii. Důležité je to, že se dítě učí důvěřovat či nedůvěřovat svému okolí, které má za úkol uspokojovat jeho potřeby. V druhém roce života opět nedominoje zaměření se na anální uspokojení, ale objevování vlastní autonomie na úkor nových požadavků rodičů (návyk na nočník) a tím vzniká množství konfliktů (Atkinsonová, 2003, s. 459).

1.3 Maslowova klasifikace potřeb

Americký psycholog Maslow se při svém studiu seberealizovaných lidí (vynikajících historických postav, např. Thomase Jeffersona, Abraham Lincolna, Barucha Spinozy, Alberta Einsteina) přesvědčil o existenci hierarchie potřeb⁴, která je sestavena od základních fyziologických potřeb po ty složitější, přičemž k uspokojování dochází podle úrovní – nejprve potřeby na nižší pak potřeby na vyšší úrovni. „*Když je*

---

⁴ Hierarchie potřeb viz příloha č. 1.

obtížné získat jídlo a bezpečí, uspokojování těchto potřeb bude ovládat jednání člověka a vyšší moty mají malý význam. Pouze když lze základní potřeby snadno uspokojit, bude mít jedinec čas a sílu věnovat se estetickým a intelektuálním zájmům. Umění a věda nekvete ve společnostech, v nichž lidé musí bojovat o jídlo, úkryt a bezpečí. Nejvyšší motiv – seberealizaci – lze naplnit pouze po uspokojení všech ostatních potřeb“ (Atkinsonová, 2003, s. 471).

Maslow později svůj výzkum rozšířil i na vysokoškolské studenty a zjistil, že ti, kteří vyhovovali jeho definici seberealizujících se lidí, patřili k jednomu procentu nejzdravějších lidí populace. Uměli účinně užívat svůj talent a neprojevovalo se u nich žádné maladaptivní chování. Seberealizaci pak Maslow pojímá jako dočasné vrcholné zážitky charakterizované štěstím a naplněním, které se vážou k tvořivé činnosti a estetickým vjemům, intimnímu vztahu s druhými lidmi i s přírodou, k účasti na sportovních akcích a různým dalším souvislostem.

1.4 Dítě v osobnostním pojetí podle Heluse

Podle Heluse je pro dítě zásadně důležitý plnohodnotný vztah s vychovatelem, do kterého oba vnášejí svá přání a výzvy. Ze strany vychovatele je nutná hluboká míra porozumění, díky níž dítě může intenzivně prožívat své dětství a dále se vyvíjet ve zdravou osobnost. V nepříznivých případech však dochází k různým zraněním, traumatům, zklamání a nedůvěře; dítě se začíná vůči světu uzavírat a vytváří si mechanismy vytěsňování a obrany, tím dochází k dalšímu negativnímu ovlivnění jeho vývoje osobnosti s důsledky pro pozdější věk.

K vývoji obrací svou pozornost jedinec právě díky vědomí identity a autoregulaci a hodnotí tak využívání možností svého okolí i vynakládání vlastního úsilí. Vývoj osobnosti dítěte chápeme v jejím celistvém uspořádání (soulad tělesného vývoje s psychickým, schopnost sociálního začleňování, vztah k druhým lidem i k sobě samému, vývoj vlastností a jejich projevů, vývoj poznávání, jednání morálních postojů a citového prožívání).

V osobnostním pojetí dítěte Helus vytyčuje tři výchozí předpoklady, a to předpoklad odkázanosti na druhé lidi (biologické potřeby, potřeby lásky a začleňování do mezilidských vztahů, potřeba edukační), předpoklad vývojového směřování

(k dospívání a dospělosti, k sebepojetí a autentickému sebevyjádření, směřování ke svébytné nezávislosti) a předpoklad potencialit. Potencialitou jsou chápány „*takové kvality jeho osobnosti, jako je být šťasten; vnímat lásku a sympatii druhých a odpovídat jim vlastními projevy láskyplnosti a sympatie; vymanit se ze zúženého nahlížení na věci a pokoušet se o nahlédnutí širších a hlubších souvislostí; vyvinout úsilí ke kultivaci vlastního svérázu a být ušlechtilým způsobem sám sebou; přijmout výzvy otevřené budoucnosti a usilovat o vytyčené cíle; brát na sebe odpovědnost a dostát jí v konfrontaci s obtížemi*“ (Helus, 2004, s. 95).

Helus (2004, s. 110) také připomíná koncepci amerických vědců A. Thomase, S. Chesse a A. G. Birche, v níž konstatovali na základě svých rozsáhlých výzkumů následující tři typy temperamentu, které by měly být ve správné výchově respektovány:

- Typ snadno vychovatelného dítěte, jež se vyznačuje pozitivním emočním laděním a pravidelným rytmem fyziologických funkcí. Jeho reakce na vnější podněty jsou mírné a je poměrně přizpůsobivý. U dětí převažuje dobrá nálada, novým životním situacím si rychle přivykají a na nové podněty mají tendenci reagovat pozitivně.

- Typ obtížně vychovatelného dítěte charakterizuje spíše záporné citové ladění a nepravidelný biorytmus. Pomalu se přizpůsobují a s velkou intenzitou reagují na zevní podněty, novým podnětům se raději vyhýbají.

- Typ pomalého dítěte je spíše apatický s nízkou úrovní celkové aktivity. Působí mrzutě, ale bez větších citových výkyvů. Jeho biorytmy jsou spíše pravidelné. Novým okolnostem se přizpůsobuje pomalu, ale bez dalších negativních projevů.

1.5 Psychické potřeby dětí podle Matějčka

Problematice psychických vrozených potřeb se důkladněji věnovali ve své práci především Matějček a Langmeier. Uspokojování těchto potřeb posiluje rozvoj osobnosti dítěte a jeho schopnost utváření vzájemných mezilidských vztahů. Holisticky pojatý plnohodnotný život je podmíněn souladem v uspokojování biologických i psychických potřeb – potřeba stimulace, smysluplného světa, bezpečí a jistoty, identity a iniciativy a potřeba otevřené budoucnosti.

Potřeba stimulace charakterizována dostatečným množstvím podnětů přiměřených mentálnímu věku dítěte. Podněty musí mít zaměřeny na emocionální i kognitivní složku osobnosti dítěte. Musí také rozvíjet motoriku, jejíž úroveň je úzce propojena s rozvojem psychických funkcí. Uspokojování potřeby stimulace vede organismus dítěte k aktivitě.

Smysluplný svět pro děti představuje pravidelný režim a zachovávání určitého systému a řádu při různých životních činnostech. Díky tomu děti mohou lépe chápat hlubší smysl věcí, vytvářet soustavu zkušeností a tím rozvíjet schopnost efektivního učení a schopnost přizpůsobovat se životnímu prostředí (Matějček, Langmeier, 1986, s. 35).

Mrázová (in Kubátová, 2002, s. 15-16) zmiňuje Koukolíkův názor, že se vlastní poruchy sociální adaptace nejvíce vyvíjejí v prvních třech letech života – toto období považují za kritické. Děti, kterým chybí jistota a bezpečný vztah s pečující osobou, nedokáží ani později v dospělosti navazovat kladné citové vztahy. Díky uspokojení této potřeby se dítě může pustit do cílevědomých poznávacích, pracovních i společenských aktivit.

Identita představuje vědomí vlastní osoby a vlastního já, sebeúctu. Osoba si je tak vědoma své společenské hodnoty. Inicativou pak dochází k zapojování do praktického života a motivaci chování. Jako opak identity pojmáme anonymitu.

Otevřená budoucnost směřuje k vytváření reálné představy o životě, vytyčování perspektivních cílů a přesvědčení o smyslu života. Je pro člověka nadějí, že se vzdálených cílů podaří skutečně dosáhnout (Matějček, Langmeier, 1986, s. 35).

Helus (2004, s. 122-125) dále kromě otevřeného horizontu orientovaného kladně rozlišuje i horizont, který se před jedincem uzavírá, neobsahuje tedy šance na dosažení cílů, jež jsou pro něj důležité a dávají jeho životu smysl. Třetí možností chápání vlastní budoucnosti, je ztotožnění se s něčím, co vyvolává úzkost a strach.

Vytyčování vážně myšlených a realisticky viděných životních projektů a schopnost aktivně se zasahovat o jejich realizaci se stává významným činitelem odolnosti jedince a obnovování jeho tvůrčích sil. Jako velmi významná zde vystupuje schopnost reagovat na selhání v projektu pokusem o další start.

Tyto potřeby se uspokojují pomocí interakce s ostatními členy společnosti, životním prostředím, ale i sebou samým. Dítě má být v raném dětství vychováno v citově vřelé atmosféře a má být těsně připoutáno k matce, popř. k náhradní mateřské osobě. Tento vztah by měl být intimní a trvalý, který oba zúčastněné uspokojuje a přináší jim radost. Pokud dochází k situacím, ve kterých dítě postrádá takového afektivní pouto, vytváří se u dítěte řada různě těžkých duševních poruch (Matějček, Langmeier, 1974, s. 11).

Naopak rizikovými faktory ve vývoji dítěte je dysfunkční nebo afunkční rodina se špatným výchovným stylem, sociálně nepodnětné prostředí rodiny, její izolace, týrání a zneužívání dítěte, neuspokojivé materiální podmínky v rodině, nezáměr o společenské dění, o práci a nezáměr o spolupráci se školou spjatý se záporným postojem ke vzdělávání vůbec, neschopnost řešení zátěžových situací v rodině a chybějící model správného chování a tolerance k sociálně-patologickým jevům (Mrázová in Kubátová, 2002, 15-17).

Pokud rizikové faktory převáží nad těmi posilujícími, dochází k psychické deprivaci, kterou Matějček s Langmeierem (1974, s. 17) definují jako *„stav vzniklý následkem životních situací, kdy subjektu není dána příležitost k ukojení některé jako základní (vitální) psychické potřeby v dostačující míře a po dosti dlouhou dobu.“* Psychická deprivace sebou v budoucnosti nese neschopnost jedinců navázat hluboké trvalé vztahy jak k partnerovi, tak k vlastním dětem.

Uspokojení základní psychické potřeby bezpečí a jistoty je podstatou citového vztahu. *„Kojit a krmit dítě je možno bez lásky – dávat dítěti pocit důvěry, opory a jistoty však bez lásky nejde. Tyto poznatky mluví zřetelně ve prospěch psychologického rodičovství, tj. tedy i ve prospěch náhradní rodinné péče založené na citových vztazích, v kontrastu s péčí ústavní, která na citových vztazích z principu založena není“* (Matějček, 1999, s. 61).

2. Děti v náhradní péči

Obsahem druhé kapitoly jsou další možnosti výchovné péče, pokud vlastní rodina není schopna, nebo nechce plně uspokojovat základní potřeby dětí. Jedná se například o špatné výchovné styly, sociálně nepodnětné rodinné prostředí a neuspokojivé materiální podmínky, týrání a zneužívání dítěte a tendence k sociálně-patologickým jevům. V neposlední řadě jsou do ústavní péče zařazováni sirotci.

Tyto tragické příběhy dětí jsou dobře známé už z historie i národních pohádek. O nechtěném synovi vypráví pohádka Plaváček, o odkládání dětí z nouze zase Perníková chaloupka. V minulosti, a v některých částech světa dodnes, byla běžná praxe preference mužských potomků v zájmu udržení rodu, s tím bylo spojeno zabíjení dívek, nebo jejich odkládání do klášterů za účelem omezení reprodukce (Matějček, Langmeier, 1986, s. 18-20).

Péče o opuštěné děti prošla dlouhou cestou, od nezájmu, přes pobyty v nalezincích s velmi vysokou úmrtností dětí až k dnešní podobě náhradní péče o děti a mladistvé. Právě historii a současné podobě náhradní výchovy, ale i její zakotvenosti v českém právním systému je věnována tato část práce.

2.1 Historie náhradní výchovy

„Přijetí cizího dítěte za vlastní, upravené dnešním právním řádem, má ve své dávné historii zřejmě jednu zřetelnou tendenci hluboce zabudovanou do biopsychické výbavy, s níž lidský rod vstupuje na vývojovou scénu – totiž schopnost chránit nejen své vlastní dítě, nýbrž jakékoliv dítě – schopnost přijmout nejen své vlastní dítě, nýbrž i dítě cizí a pečovat o ně.... Současně ovšem od úsvitu dějin se dovídáme o tendenci právě opačné, totiž o odkládání a usmrcování dětí cizích i vlastních... Dva synové byli v řeckých rodinách pravidlem, tři občas, ale více než jedna dívka byla vzácností. Někteří spisovatelé té doby v tom vidí příčinu neúnosného oslabení řecké populace a počátek zkázy řecké kultury“ (Matějček, 1999, s. 15–16).

Původní římské právo s odstupem formulovalo právní podmínky osvojení takřka všech právních systémů evropských zemí. Vývoj náhradní rodinné péče tak sleduje vývoj kultury evropské společnosti a její humanizaci. Vodák (in Matějček, 1999,

s. 17-21) tento vývoj rozděluje do několika fází. První je právě starý Řím, kdy prioritou byl vždy zájem osvojitele, většinou pro zajištění pokračování rodového jména a majetku. Druhou fází je období středověku a novověku až do konce 18. století spojené s milosrdenstvím, které přineslo křesťanství. Jsou budovány první nalezince a v kostelích instalovány nádoby, které sloužily k odkládání nechtěných dětí s nadějí, že se jich ujmou nějakí dobří lidé. Osvícenství představuje třetí fázi, ve které se nalezince staly obecnou potřebou „*Nabízí se tu jedna zajímavá paralela. Tehdy bylo dítě zachraňováno osvojením či pěstounskou péčí před ústavem a před záhubou fyzickou. Dnes, kdy je ústavní péče nesrovnatelně lepší, je dítě stejně tak zachraňováno náhradní rodinnou péčí před ústavem a před ohrožením psychickým. Došlo k významnému posunu směrem k lepšímu – tendence zůstává táž!*“ (Matějček, 1999, s. 18).

Čtvrtá fáze spojená s první světovou válkou sebou přináší velký nárůst sirotků a pátou fází je doba po druhé světové válce. Roku 1950 byla v Československu zrušena pěstounské péče, protože rodina byla vnímána jako historicky překonaná instituce. Tolerována zůstávala jen příbuzenská pěstounská péče. Preferována byla ústavní kolektivní výchova na úkor rodinné výchovy, což přineslo dobu rozkvětu dětských domovů. Do této doby bylo na našem území pěstounských rodin velké množství. „*V některých krajích byly dokonce jakési „pěstounské kolonie“, které celkem dobře plnily svou funkci a měly už svou tradici. Znamenalo to, že v jedné vesnici nebo v několika vesnicích sousedních byla celá řada pěstounských rodin, které za jedno „odchované“ dítě přijímaly vždy dítě další a svým způsobem se pěstounstvím zaměstnávaly. Rodiny to byly z dnešního pohledu prosté, nikoli však chudobné. Dohled nad výchovou a pořádkem vykonával někdo spolehlivý a v místě vážený, zpravidla „pan řídící“ místní školy, pan starosta apod.*“ (Matějček, 1999, s. 11).

Až v roce 1963 byla rodina zákonem o rodině opět uvedena na první místo, pozornost byla věnována i adopci, pěstounské péči a dalším formám náhradní péče. „*Další právní úprava osvojení je provedena zákonem o rodině č. 94 ze 4.12. 1963, který vstoupil v platnost 1.4. 1964 a platil (s menšími úpravami) prakticky až do 1.8. 1998, kdy v platnost vstupuje zákon nynější (viz Příloha). Zákonem z r. 1963 se už definitivně přeneslo těžiště zájmu z adoptivních rodičů na adoptované dítě*“ (Matějček, 1999, s. 23).

Důležitým faktem v historii náhradní rodinné péče také zůstává využívání kojných, jejichž funkce plynule přešla v pěstounskou péči.

2.2 Legislativní rámec národního systému péče o děti a mladistvé

Na zvláštní ochranu dětí, rodiny a rodičovství je v českém právním řádu kladen velký důraz. Její problematika je však rozdělena do kompetencí pěti ministerstev:

- Ministerstvo práce a sociálních věcí (MPSV) – hlavní koordinační orgán
- Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT) – zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy
- Ministerstvo zdravotnictví (MZ) – kojenecké ústavy a dětské domovy pro děti do 3 let věku
- Ministerstvo vnitra (MV) – krajské úřady, obecní úřady obcí s rozšířenou působností, na nichž působí orgány sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD)
- Ministerstvo spravedlnosti (MS) – legislativa.

Toto rozdělení klade zásadní překážky při snahách zkvalitňovat fungování systému náhradní péče o děti. Instituce nejsou schopné rychle a adekvátně reagovat na nově vzniklou situaci, což se ukázalo například při tzv. kuřimské kauze, kterou zmiňuje Jan Folda v situační analýze *Systém náhradní péče o děti a mladistvé a následné péče o mladé lidi odcházející z náhradní péče v České republice*.

Ochrana rodiny a dětí je zakotvena konkrétně v **Listině základních práv a svobod** (článek 30), která se stala součástí ústavního systému České republiky. **Úmluva o právech dítěte** Organizace spojených národů (č. 104/1991 Sb.) zase uznává rodinu jako základní jednotku společnosti a přirozené prostředí pro blaho a růst svých členů, a to zejména dětí. **Evropská úmluva o výkonu práv dětí** přijata Radou Evropy (č. 54/2001 Sb.) přináší především ustanovení, že soud musí při svém rozhodování zajistit, aby dítě obdrželo všechny informace a mohlo pak vyjádřit svůj vlastní názor, který se bere v úvahu. Na práva nejen dětí, ale i rodičů pamatuje i **Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod**. Podle této smlouvy se čeští občané, kteří se považují za poškozené, mohou po vyčerpání všech vnitrostátních možností obracet se stížnostmi na Evropský soud pro lidská práva. Jeho rozhodnutí jsou pak pro Českou republiku závazná.

„Sociálně-právní ochrana je v České republice poskytována všem dětem, mladším 18 let bezplatně, bez rozdílu a jakékoliv diskriminace podle rasy, barvy pleti, pohlaví, jazyka, náboženství, politického a jiného národnostního, etnického nebo sociálního původu. Základním principem, na kterém je sociálně-právní ochrana dětí v České republice postavena, je nejlepší zájem, prospěch a blaho dítěte“ (Folda, 2009b, s. 10).

Základním právním předpisem upravující problematiku rodinných vztahu a náhradní péče o děti je **zákon č. 94/1963 Sb., o rodině**, ve znění pozdějších předpisů. Zde jsou ustanovena hlavní pravidla náhradní rodinné péče o děti a mládež ve formách: osvojení, poručenství a pěstounská péče. Speciálním právním předpisem zabývajícím se oblastí sociálně-právní ochrany dětí je **zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí**, ve znění pozdějších předpisů. **Zákon č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu**, ve znění pozdějších předpisů upravuje činnost kojeneckých ústavů dětských domovů dětí do 3 let věku. V kompetencích Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy je **zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů**, ve znění pozdějších předpisů. Činností orgánů sociálně-právní ochrany dětí se věnuje **zákon č. 39/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí**, ve znění pozdějších předpisů.

Podle výše uvedených právních norem se rozlišují základní formy náhradní péče o děti a mládež v České republice:

- ústavní výchova
  - kojenecké ústavy
  - dětské domovy pro děti do 3 let věku
  - diagnostický ústav
  - dětský domov
  - dětský domov se školou
  - výchovný ústav
  - zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc
- náhradní rodinná péče
  - osvojení (lze ztotožnit s pojmem adopce)
  - poručenství
  - pěstounská péče (Folda, 2009b, s. 11).

Avšak problematiku sociální ochrany dětí řeší i Občanský soudní řád (zákon č. 99/1963 Sb.), zákon č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení, zákon č. 114/1988 Sb., o působnosti orgánů ČR v sociálním zabezpečení, zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, zákon č. 133/2000 Sb., o evidenci obyvatel a rodných číslech a o změně některých zákonů (zákon o evidenci obyvatel), zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení, zákon č. 500/2004 Sb., správní řád, zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění, zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce. Všechny zákony jsou samozřejmě platné ve znění pozdějších předpisů (Folda, 2009b).

2.3 Institucionální výchova

Ústavní výchova je formou náhradní výchovy, k jejímu nařízení soudem se přistupuje tehdy, je-li výchova dítěte vážně ohrožena nebo narušena a žádná jiná výchovná opatření nevedla k nápravě. K ústavní výchově se také přistupuje, pokud osoby odpovědné za výchovu dítěte o dítě nemohou nebo nechtějí pečovat. Ústavní výchova je nařizována jen u nezletilých dětí, z vážných důvodů ji lze po dosažení zletilosti prodloužit o jeden rok.

Náhradní rodinná péče má před péčí ústavní samozřejmě přednost. Umístění do ústavní výchovy tedy vždy předchází soudní prozkoumávání, zda by výchovu dítěte šlo zajistit náhradní rodinnou péčí (svěření do výchovy jiné fyzické osobě než rodiči, pěstounská péče a osvojení). Pokud soud opravu nařídí ústavní výchovu, je povinen minimálně jednou každých šesti měsíců přezkoumat, jestli i nadále přetrvávají důvody pro toto opatření a zda by nebylo vhodnější zajistit dítěte náhradní rodinnou péčí.

Obecní úřady obcí s rozšířenou působností mají povinnost při pravidelných návštěvách (minimálně jednou za tři měsíce) sledovat dodržování práv dítěte v ústavní péči. Především se zaměřuje na rozvoj psychických a fyzických schopností dítěte a na to, jestli stále trvají důvody pro pobyt dítěte v zařízení. Snaží se, aby byli sourozenci umístění společně, a vyhodnocují, jak se vyvíjí vztahy mezi dětmi a jejich rodiči.

Dlouhodobou tradici mají zvláštní zařízení pro děti v rezortu zdravotnictví (kojenecké ústavy), různé dětské domovy v rezortu školství a pro děti handicapované

ústavy v rezortu sociálních věcí. Do kojeneckých ústavů jsou přijímány ze zdravotních a sociálních důvodů i děti se svými matkami, pobyty zde bývají krátkodobé (Matějček, 1999, s. 39-40).

Ochranu a pomoc dětem, které se ocitly bez jakékoliv péče, jejich příznivý vývoj nebo i život je vážně ohrožen, poskytují zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc formou uspokojování životních potřeb (včetně ubytování), lékařské, psychologické a jiné nutné péče. Provoz v těchto zařízeních je nepřetržitý. Děti zde bývají umístěny na základě rozhodnutí soudu, žádosti obecního úřadu obce s rozšířenou působností, žádosti zákonného zástupce dítěte, nebo na vlastní žádost dítěte.

Do institucionální výchovy zařazujeme i ochrannou výchovu, která bývá ukládána v případě mladistvých od 15 do 18 let, kteří spáchali trestný čin, nebo i děti mladších 15 let, pokud se dopustili činu jinak trestného. Pro výkon ochranné výchovy jsou zřízeny specializované školské zařízení (výchovné ústavy, dětské domovy se školou).

„Skladba dětí, které přicházejí do náhradní ústavní, tj. nerodinné výchovy a péče, se mění. Přetrvává vyšší podíl chlapců, přibývá dětí postižených, dědičně zatížených, romských, dětí starších, dětí, jejichž biologičtí rodiče nejsou současně rodiči ve smyslu psychosociálním, a dětí, pocházejících často z rodin zatížených sociální patologií a alkoholismem“ (Matějček, 1999, s. 41).

Při výchově bez mateřské lásky v ústavních zařízeních často dochází k projevům psychické deprivace. V prostředí, které je skleníkové a uměle vytvářené dětem přímo na míru, žijí děti odtrženy od reality skutečného života, nemají vztahy k ostatním členům společnosti. Ústavní racionální výchovná opatření a plánovitá utváření výchovy nedokáží nahradit spontánní přirozené lidské kontakty, které dítě získává prostřednictvím rodiny. *„Depravanti s časnou ústavnickou historií jsou však převážně charakterizováni jako „těkaví, nestálí, neklidní, náladoví, hraví, infantilní“. Často je udávána i předčasná sexuální aktivita. Zatímco věkový průměr celé skupiny dětí v DZVP (dětských zařízeních výchovné péče) je 14 let, činí průměrný věk podskupiny chovanců s časnou ústavnickou historií jen 12 a půl roku“ (Matějček, Langmeier, 1974, s. 56).*

2.4 Náhradní rodinná péče

V podkapitole Náhradní rodinná péče budou podrobněji rozebrány tři její formy (osvojení, poručenství a pěstounská péče) a indikace pro umístění do jednotlivých forem náhradní výchovy a její klady a zápory.⁵

2.4.1 Osvojení

Osvojení je podle odborníků optimální formou náhradní výchovy i přímo náhradní rodinné péče. Při osvojení totiž vznikají mezi osvojitelem a osvojeným dítětem vztahy jako v rodině mezi rodiči a jejich dětmi, také mezi osvojitelem a příbuznými osvojeného dítěte vznikají rodinné vztahy. Osvojitel je na základě pravomocného rozhodnutí soudu zapsán do matriční knihy namísto biologického rodiče a dítě získává osvojitelovo příjmení. Vztahy k původní rodině zanikají. Osvojitel získává rodičovskou zodpovědnost v plné šíři.

Aby mohlo dojít k osvojení dítěte, musí k tomu dát jeho zákonný zástupce (nebo nezletilý rodič, který není zákonným zástupcem) souhlas. Pokud je dítě samo schopné posoudit dopady osvojení, je brán v potaz i jeho souhlas. K osvojení dítěte do zahraničí se vyjadřuje Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí v Brně. Souhlas rodičů však není vyžadován, pokud po dobu nejméně šesti měsíců rodiče o dítě neprojevovali opravdový zájem, nebo po dobu nejméně dvou měsíců od narození dítěte o něj neprojevili vůbec žádný zájem. Svůj souhlas mohou rodiče odvolat pouze do doby, než je dítě podle rozhodnutí orgánu sociálně-právní ochrany dětí předáno do péče budoucích osvojitelů, do tzv. předadopční péče, kdy je dítě nejméně po dobu tří měsíců v péči budoucího osvojitele, který se o něj stará na své náklady. Osvojitelem se může stát jen fyzická osoba zaručující svým způsobem života, že bude dítě vychovávat k jeho prospěchu i celé společnosti.

Zákon o rodině upravuje dva druhy osvojení: zrušitelné a nezrušitelné.

Zrušitelné osvojení se také nazývá osvojením prostým a lze v tomto případě osvojit dítě bez ohledu na věk (po uplynutí tříměsíční předadopční péče) a v matrice zůstávají zapsáni původní rodiče. Osvojení zaniká ze závažných důvodů na návrh

---

⁵ Matějčkovu desatero o tom, jak náhradní rodinnou péči nejlépe zajistit, je uvedeno v příloze č. 2.

osvojitele nebo zletilého osvojence, tím dochází k obnovení práv a povinností mezi osvojencem a jeho původní rodinou, dítě přijímá své dřívější příjmení.

Nezrušitelně lze osvojit pouze děti starší jednoho roku (i děti, které byly předtím osvojeny zrušitelně). Osvojitelé jsou zapsáni v matriční knize i v rodném listě dítěte, zápis o původních rodičích zůstává zaznamenán v poznámce. Tento druh osvojení osvojitelé nemohou zrušit, pokud se již nemohou nebo nechtějí o dítě osobně starat, musí využít stejné možnosti jako běžná rodina s vlastním dítětem, a to svěřit dítě do jiné náhradní rodiny, do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc nebo do ústavní výchovy).

Další možností je mezinárodní osvojení, ke kterému se přistupuje, pokud dítě nemůže být předáno do výchovy rodiny osvojitele, do zařízení péče o děti, nebo o něj nelze pečovat jiným vhodným způsobem v zemi jeho původu. K mezinárodnímu osvojení dochází mezi smluvními státy Úmluvy o právech dítěte, které uznávají systém osvojení.⁶

2.4.2 Poručenství

O poručenství mluvíme v situaci, kdy rodiče nezletilého dítěte zemřeli, výkon jejich rodičovské zodpovědnosti byl soudním rozhodnutím pozastaven, nebo rodičovské zodpovědnosti byli úplně zbaveni, dále v případě, kdy rodiče nejsou v plném rozsahu způsobilí k právním úkonům. Úkolem poručníka se pak stává vychovávat a zastupovat nezletilé dítě, spravovat jeho majetek. V případě osobní péče o dítě a naplňování celé rodičovské zodpovědnosti je možné tuto formu výchovy zařazovat přímo do náhradní rodinné péče, poručník i poručenec jsou pak zabezpečováni stejnými dávkami státní sociální podpory jako pěstoun a dítě svěřené do jeho péče.

Soud ustanovuje poručníkem především toho, koho doporučili rodiče. Pokud nebyl nikdo doporučen, dává se přednost někomu z příbuzných nebo blízkých osob dítěte. Poručníkem se mohou stát i manželé. Vždy je však sledován nejlepší zájem dítěte. Nenalezne-li soud vhodnou fyzickou osobu, je poručníkem ustanoven orgán sociálně-právní ochrany dětí.

---

⁶Náhradní výchova [online]. c2009 [cit. 17. února 2012]. Dostupné na Internetu: <http://www.mpsv.cz/cs/7297>

I na vztahy poručníka a poručence se vztahují ustanovení o povinnostech a právech rodičů a dětí, poručník však nemá vůči dítěti vyživovací povinnost. Činnost poručníka je pod pravidelným dozorem soudu, musí podávat zprávy o poručencově osobě a o účtech ze spravování jeho jmění, pokud náklady na výchovu a výživu poručence nepřevyšují výnosy jmění. Poručníkovi také z tohoto jmění může být přiznána odměna, jestliže je jeho správa spojena se značnou námahou. Důležitá rozhodnutí týkající se dítěte nadále vyžaduje schválení soudem.

Své funkce může být poručník zproštěn na vlastní žádost, pokud se stane pro výkon poručenství nezpůsobilým, nebo porušuje-li své povinnosti vůči dítěti.⁷

2.4.3 Pěstounská péče

Další formou náhradní rodinné péče podle zákona o rodině je pěstounská péče, do které se svěřují děti, u kterých není výchova rodiči zajištěna a zájem dítěte toto svěřením vyžaduje. Pěstoun je pak povinen o dítě osobně pečovat, při tom přiměřeně přebírá práva a povinnosti rodičů, nemá však vůči dítěti vyživovací povinnost a právně zastupovat dítě smí jen v běžných záležitostech. V plné míře tato práva zůstávají rodičům, pokud nejsou omezeni, nebo zbaveni rodičovské zodpovědnosti. Je také možné, aby bylo dítě svěřeno do společné pěstounské péče manželů.

Pěstounská péče začíná soudním rozhodnutím a zaniká dosažením zletilosti dítěte. Může však být rozhodnutím soudu ze zásadních důvodů zrušena. Děti, které se nacházejí v ústavu, v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, nebo pokud rodiče s pěstounskou péčí souhlasí, mohou být rozhodnutím orgánu sociálně-právní ochrany dočasně svěřeno do péče osoby (tzv. předpěstounská péče), která má zájem o to, stát se pěstounem a splňuje všechny zákonem stanovené podmínky.

Děti v pěstounské péči mají dle zákona o státní sociální podpoře nárok na finanční příspěvek na úhradu potřeb dítěte v pěstounské péči. Pěstoun při převzetí dítěte získává jednorázový příspěvek, dále mu náleží měsíční odměna za každé svěřené dítě,

---

⁷ *Náhradní výchova* [online]. c2009 [cit. 17. února 2012]. Dostupné na Internetu: <http://www.mpsv.cz/cs/7297>

a pokud má v péči čtyři a více dětí, je mu poskytnut příspěvek na zakoupení motorového vozidla⁸.

Zákon o sociálně-právní ochraně dětí zná i pojem pěstounská péče na přechodnou dobu, do které jsou děti svěřovány osobám zařazeným do evidence osob vhodných k výkonu pěstounské péče po dobu, kdy rodič nemůže ze závažných důvodů své dítě vychovávat, kdy se čeká na souhlas rodiče s osvojením, nebo na pravomocné rozhodnutí soudu o tom, že tohoto souhlasu k osvojení není třeba.

Pěstounskou péči rozlišujeme na individuální a kolektivní, skupinovou. První individuální pěstounská péče probíhá v rodinách, které většinou už nějaké své děti mají a berou si do své péče další, a může být prováděna příbuznými (především prarodiči) nebo cizími osobami (klasická pěstounská péče jako dlouhodobé řešení). Kolektivní formou je péče velkých pěstounských rodin, kdy manželský pár přijímá do své výchovné péče skupinu několika dětí různého věku a pohlaví, ale také sem řadíme již zmíněné SOS dětské vesničky, kterým bude věnována praktická část této práce, zde je pěstounkou sama matka vychovávající skupinku asi osmi dětí různého věku a pohlaví a bydlící s dětmi v samostatném domku. Deset až dvanáct domků tvoří společenství celé vesničky. S výchovnou péčí pěstounce pomáhají tety, rodinné asistentky a další odborníci (pedagog, psycholog, sociální pracovník) (Matějček, 1999, s. 32; 1986, s. 284).⁹

2.4.4 Indikace umístění dítěte, klady a zápory instituce

Mezi největší problémy současného systému náhradní rodinné péče patří její nejednotná koordinace a špatná komunikace a spolupráce, což je způsobeno i nešťastným rozdělením problematiky do pěti rezortů, tj. ministerstva školství, práce a sociálních věcí, zdravotnictví, spravedlnosti a vnitra. Umístování dětí je zdlouhavé a nepružné, v případě dětí se speciálními potřebami a dětí romských naprosto nedostačující. Nedostačující je také příprava a odborné vedení žadatelů o náhradní rodinnou péči. Chybí dlouhodobá podpora rodin, ale i dlouhodobá sledování rodin a výzkumy. Po dosažení zletilosti dětí při opouštění náhradní výchovy nemají dobré

---

⁸ Výpočet příspěvků je uveden na webových stránkách Ministerstva práce a sociálních věcí ČR.

⁹ *Náhradní výchova* [online]. c2009 [cit. 17. února 2012]. Dostupné na Internetu: <http://www.mpsv.cz/cs/7297>

vyhlídky, je nutné zlepšení v oblasti doprovázení, chráněných bydlení, podpory studia a zakládání nové rodiny. Měla by se také více rozpracovat alternativní forma náhradní rodinné péče v podobě krátkodobé a profesionální pěstounské péče.¹⁰ Problematická je také otázka mezinárodní adopce.

Pokud srovnáme sestupnou řadu od adopce až ke klasickému dětskému domovu, zjišťujeme, že ubývá znaků rodinné výchovné péče, což nám i ukazuje, v jaké míře jsou uspokojovány základní psychické potřeby dítěte i jeho vychovatelů. Všechny formy náhradní péče, ať už jsou v podobě rodinné nebo ústavní, mají své klady a zápory, přináší určitá specifická úskalí a disponují různými indikacemi a kontraindikacemi.¹¹ Nelze posuzovat podle měřítka lepší – horší, ale v každém jednotlivém případě podle měřítka vhodné – méně vhodné. „*Všem formám náhradní péče je však jedna základní charakteristika společná - dítě je vychovááno lidmi, jimž se nenarodilo*“ (Matějček, 1999, s. 45).

Individuální pěstounská péče je určena především jednotlivým dětem, pro sourozenecké skupiny jsou vhodné spíše formy péče v rodinných skupinách nebo v dětské vesničce. Ve všech případech pěstounské péče je však vztahový svazek volnější než v případě adopce (dítě si například ponechává své jméno), pěstouni dostávají odměnu za svou výchovnou práci a stát sleduje výsledky výchovného procesu. Z psychologického hlediska se však vztah dítěte s pěstouny od vztahu dítěte s osvojiteli výrazně neliší. Pěstounská rodina disponuje všemi psychologickými charakteristikami rodinného společenství.

Ve velké pěstounské rodině a SOS dětské vesničce se klade důraz na pohlaví dítěte, aby dětská skupina byla co nejpřirozenější, to znamená počet chlapců a dívek by měl být vyrovnaný a neměla by být možnost vytváření malých podskupinek dětí stejného věku. U dítěte je věk předškoláka na hranici specifické indikace osvojení. Pokud je dítě starší mění se v indikaci, následně jen v přijatelné opatření. I v kolektivní pěstounské péči mají děti staršího školního věku problémy s adaptací, je u nich tedy vhodnější méně intimní a citově náročná výchova v internátním zařízení.

Pro indikaci představují vývojové faktory také velmi důležitý prvek. Jedná se o vyspělost zrání nervového systému, psychologického vývoje, socializace, ale také

---

¹⁰ Změny má přinést nový zákon.

¹¹ Pětibodová indikační stupnice viz příloha č. 3.

o tělesnou vyspělost. Do pěstounské péče jsou děti umisťovány v průměru starší než děti do adopce, většinou už za sebou mají delší pobyt v dětském domově nebo kojeneckém ústavu. Dítě často zažilo nějaký vztah se svými rodiči, který však nebyl zpravidla dostačující a uspokojivý. V pěstounské péči se tedy nejedná o prvotní výchovu, jde spíše o jakousi převýchovu či léčebnou výchovu, která má za úkol napravit, co bylo dříve pokaženo či narušeno. Velkou roli hraje i preventivní funkce pěstounské péče, která je možná v tomto případě ještě výraznější než u osvojení, kde se více vyskytují problémy týkající se rodičovské identity a osobní a společenské prestiže. *„Je také menší nebezpečí, že by pěstouni zavalili dítě svými citovými nároky a vyžadovali od něho citové projevy, kterých není schopno....“* (Matějček, Langmeier, 1986, s. 284).

PRAKTICKÁ ČÁST

3. SOS dětská vesnička

„SOS dětské vesničky učinily prostou myšlenku základem celého výchovného úsilí. Vyrostly z předpokladu, že žádné dítě nemůže žít bez rodiny, že dítě potřebuje rodinu, aby mohlo rozvinout a projevit své fyzické, mentální a duševní schopnosti.“

- Hermann Gmeiner -

Obsahem třetí kapitoly jsou informace o organizaci SOS dětská vesnička, které byly získány analýzou dokumentů (webové stránky Sdružení, Mezinárodní příručka Sdružení SOS dětských vesniček). Tato zjištění byla spolu s teoretickou částí východiskem pro vlastní výzkum, který je popsán v kapitole čtvrté.

3.1 Specifikace organizace

Sdružení SOS dětských vesniček se definuje jako organizace s následujícími vizemi: *„Podnikáme opatření pro děti jako nezávislá nevládní sociálně rozvojová organizace. Respektujeme různá náboženství a kultury. Pracujeme v duchu Úmluvy Spojených národů o právech dítěte. S konceptem SOS dětských vesniček propaguje naše organizace rodinný přístup k dlouhodobé péči o sirotky a opuštěné děti.“* Pro všechny děti světa se snaží zajistit, to, aby byly součástí rodiny a vyrůstaly v lásce, bezpečí a respektu. Za tím účelem budují rodiny pro děti, které je potřebují, pomáhají jim spoluvytvářet vlastní budoucnost a podílejí se na rozvíjení jejich rodinných komunit (Mezinárodní příručka Sdružení SOS dětských vesniček, 2004, s. 3).

Dlouhodobý model náhradní rodinné péče je v SOS dětských vesničkách založen na následujících principech:

- **matka:** každé dítě má svého pečujícího rodiče (Matka jako profesionální pečovatelka vytváří s dítětem úzký vztah a ovlivňuje směr jeho vývoje s respektem k jeho kořenům a vyznání. Samostatně řídí celý chod domácnosti.)
- **bratři a sestry:** rodinné vazby jsou přirozeně rozvíjeny (Chlapci a děvčata s matkou-pěstounkou vytvářejí nové rodinné vztahy. Původní sourozenci bývají umístováni vždy do jedné SOS rodiny.)

- **dům:** každá rodina vytváří svůj vlastní domov („*Dům je domovem rodiny se svou vlastní atmosférou, rytmem a běžnou rutinou. Pod jeho střechou děti zažívají opravdový pocit bezpečí a sounáležitosti. Děti vyrůstají a učí se společně, dělí se o zodpovědnost, radost i trápení každodenního života*“ (Mezinárodní příručka Sdružení SOS dětských vesniček, 2004, s. 10).)
- **vesnička:** nová rodina je součástí společnosti (Rodiny společně vytvářejí podpůrné prostředí vesničky, podílejí se o své zkušenosti a pomáhají si. Rodiny se také integrují do okolní obce a participují na jejím chodu, což děti vede k aktivní účasti na životě ve společnosti.)

3.2 Historie organizace

První SOS vesnička byla vybudována v roce 1949 Hermannem Gmeinerem v rakouském městě Imst. Hermann Gmeiner¹² byl oddaným pomocníkem a ochráncem dětí, které potřebovaly péči. Tyto děti většinou přišly o svůj domov kvůli druhé světové válce. Od té doby se instituce stále dále rozrůstá, aby mohla efektivněji pomáhat dětem po celém světě.

Roku 1967 do Československa přijel Hermann Gmeiner, zakladatel SOS dětských vesniček, na pozvání Pediatrické společnosti a o rok později již byl ustanoven Kruh přátel a přípravný výbor Sdružení přátel SOS dětské vesničky. V roce 1969 začala výstavba vesničky v Doubí u Karlových Varů a za dva roky poté i ve Chvalčově. Výstavbu SOS dětské vesničky v Brně-Medlánkách přerušil rok 1974, kdy byly vesničky převedeny do pravomoci státu, a další rok byla ustanovena likvidační komise k ukončení činnosti Sdružení. V roce 1989 byla činnost Sdružení SOS dětských vesniček znovu obnovena a roku 1996 se opět začalo pracovat na brněnské vesničce, která byla otevřena v roce 2003. Podle českého právního systému řadíme SOS dětské vesničky mezi zařízení pro výkon pěstounské péče. Děti se dostávají do péče matky-pěstounky a přitom jim vesničky zajišťují veškerý potřebný servis (rodinný dům, odborná psychologická a pedagogická pomoc, finanční podpora, apod.).

---

¹² „... podle mého názoru není na světě nic důležitějšího než péče o dítě“ (Hermann Gmeiner in Příručka, 2004, s. 9)

V současné době jsou SOS dětské vesničky realizovány ve 132 zemích světa, ve kterých jsou zastoupeny téměř 1900 zařízeními, a snaží se mimo jiné pracovat na sanaci biologické rodiny, zajišťování rovnoprávného přístupu dětí ke vzdělání a odborné přípravě a na prosazování dětských práv. Všechna tato sdružení zastřešuje mezinárodní organizace SOS Kinderdorf International se sídlem v Innsbrucku, která je také partnerem významných celosvětových organizací včetně OSN.¹³

3.3 Matka-pěstounka

SOS matka-pěstounka by měla být ve věku 25 – 45 let, svobodná, rozvedená či ovdovělá žena, bezdětná či se staršími samostatnými dětmi, aby se mohla plně věnovat přijatým dětem. Co se týče vzdělání, musí být žena, minimálně vyučena. Dále musí být v dobré fyzické i duševní kondici a morálně bezúhonná, být připravená na mateřství a život ve vesničce a zavázat se vychovat alespoň jednu generaci dětí (tzn. cca 10-15 let). Podmínkou je i ochota rozvíjet své profesní znalosti a schopnosti, flexibilita, odolnost vůči stresu a schopnost vytvářet pozitivní vztahy, a to vše s nadhledem a smyslem pro humor.

Na webových stránkách Sdružení jsou popsány tři skupiny žen ucházejících se o pěstounství. Prvním typem jsou ženy starší třiceti let, kterým se doposud nepodařilo založit si vlastní rodinu, a chtějí si tímto způsobem naplnit mateřství. Ve druhé skupině jsou vdovy a rozvedené ženy, které již vychovaly své vlastní děti, a ve vesničce chtějí znovu naplnit „prázdné rodinné hnízdo“. Do třetice jsou mezi zájemkyněmi ženy usilující o hmotné zajištění (rodinný dům, materiální zabezpečení a pravidelný finanční příjem).

Ročně o vstupní informace žádá asi 80 žen, do samotné vesničky pak po roční přípravě nastoupí dvě až čtyři ženy. Výběr a příprava matek-pěstounek je zahájen nezávazným osobním setkáním, kdy se ujasní představy a požadavky, následuje psychologická diagnostika. Vhodné zájemkyně se účastní dvanáctidenního teoretického kurzu obsahující všechna důležitá témata problematiky pěstounské péče, vývojové psychologie, týraných a zneužívaných dětí, včetně sebezkušenostního výcviku. Při

---

¹³ *Historie* [online]. [cit. 20. února 2012]. Dostupné na Internetu: <http://www.sos-vesnicky.cz/o-sdruzeni/historie/>

kurzu se zájemkyněmi pracují i matky-pěstounky. Vybrané zájemkyně již na pozici kandidátky do konkrétní SOS dětské vesničky absolvují šestiměsíční praxi a jsou zaměstnávány na pozici rodinné asistentky. Během praxe kandidátka žádá o zařazení do Evidence žadatelů o pěstounství. Poté se začnou hledat děti umístěné v ústavní péči, kterým by se pěstounka mohla stát vhodnou náhradní matkou.

Do SOS dětských vesniček jsou poslední dobou přijímány i manželské páry bezdětné či s vlastními nebo přijatými dětmi. Přístupové požadavky jsou v tomto případě řešeny vždy individuálně, samotný proces výběru a přípravy však probíhá obdobně jako u pěstounek.¹⁴

3.4 Fungování organizace, personální zajištění

Úkolem pomocného personálu je především posilovat rodinu v SOS dětských vesničkách. Poskytují dětem pozitivní vzory. Matkám-pěstounkám pomáhají, když to potřebují, a nabízejí pro děti různé možnosti rozvoje. Také tety a rodinné asistentky jsou matce-pěstounce k dispozici. Tety jsou ubytovány přímo ve vesničce, rodinné asistentky žijí mimo ni.

Mezi pracovníky podpory rozvoje osobnosti dítěte patří vychovatelé, psychologové, pedagogové a sociální pracovníci. Ti získávají informace o dítěti a pomáhají matkám-pěstounkám s plánováním individuálního rozvoje dětí. Na plnění plánů se podílejí speciálními doučovacími a výchovnými programy. Každému dítěti jsou nabízeny individuální možnosti rozvoje šité přímo na míru jeho potřebám a schopnostem.

Chod SOS dětské vesničky zajišťuje ředitel, výbor vesničky a předsednictvo. Činnost všech vesniček v dané zemi koordinuje národní ředitel. Přijímací komise má za úkol realizovat procesy přijímání dětí do vesničky a „*dbá na to, aby byly přijímány pouze ty děti, jejichž potřeby mohou být nejlépe uspokojeny v SOS rodině*“

---

¹⁴ *Jak probíhá výběr a příprava matek – pěstounek v SOS dětských vesničkách?* [online]. [cit. 20. února 2012]. Dostupné na Internetu: <http://www.sos-vesnicky.cz/hledame-pestouny/jak-probiha-nabor-matek-pestounek-pestounskych-paru/>

(Mezinárodní příručka Sdružení SOS dětských vesniček, 2004, s. 16). Členy přijímací komise je ředitel, pedagogové a příslušný sociální pracovník.

V příručce (Mezinárodní příručka SOS dětských vesniček, 2004) jsou podrobněji rozebrány standardy a směrnice SOS dětské vesničky.

3.5 Děti v SOS dětských vesničkách

SOS dětské vesničky jsou primárně určeny pro děti z etnických menšin a větší sourozenecké skupiny, protože tyto děti jsou těžko umístitelné v rámci individuální pěstounské péče nebo adopce. Informace o těchto dětech Sdružení získává od příslušných úřadů z registrů dětí vhodných ke svěření do pěstounské péče. Naopak vesničky nepřijímají děti vyžadující zvláštní (zdravotní) péči, protože by jim ji nebyly schopné plně zajistit. Podle legislativních norem má jedna rodina ve vesničce od čtyř do sedmi dětí.

4. Výzkum

V této bakalářské práci byl použit kvalitativní výzkum, který je procesem „hledání porozumění založený na různých metodologických tradicích zkoumání daného sociálního nebo lidského problému. Výzkumník vytváří komplexní holistický obraz, analyzuje různé typy textů, informuje o názorech účastníků výzkumu a provádí zkoumání v přirozených podmínkách“ (Creswell in Hendl, 2005, s. 50). Tento typ šetření také pomáhá posouvat pozornost od jisté patologie a postižení k dovednostem, kompetencím a sebeaktivaci, které jsou důležité pro životní změnu jedince.

4.1 Cíl výzkumu

SOS dětské vesničky vystupují jako alternativa k institucionální výchově, která je v dnešní době stále hojně využívána, ale díky její kritice se uvažuje o podstatných změnách náhradní výchovy. Cílem této práce tedy je zhodnotit vliv tohoto typu pěstounské péče na psychický vývoj dítěte prostřednictvím uspokojování jeho základních potřeb. Vyhodnocení bude provedeno na základě analýzy rozhovorů zaměřených na uspokojování potřeb dětí.

Výzkum by měl přinést doporučení a návrhy na zlepšení situace v oblasti náhradní výchovy.

1.1.1 Dílčí cíle výzkumu

- a) Zjistit, jaké byly motivace matek-pěstounek pro vstup do SOS dětských vesniček, a jak se lišily původní představy se současnou zkušeností.
- b) Zjistit, jak SOS dětské vesničky fungují, jak probíhá přijímací řízení, jaké je postavení matek-pěstounek a rodinných asistentek.
- c) Zjistit, jaké potřeby dětí jsou podle matek-pěstounek nejdůležitější. Zhodnotit zkušenosti matek-pěstounek s institucionální péčí a možnosti uspokojování potřeb v SOS dětských vesničkách.
- d) Popsat život v komunitě SOS dětské vesničky a zhodnotit sociální adaptaci a úspěšnost běžné společnosti.
- e) Zjistit názory matek-pěstounek na současný český právní systém v oblasti náhradní výchovné péče a na chystané změny.

- f) Zjistit názory matek-pěstounek na situaci v oblasti náhradní výchovné péče v zahraničí a návrhy na zlepšení současné podoby systému v českém prostředí.

4.2 Metodologie

Kvalitativní výzkum je postaven především na třech polostandardizovaných rozhovorech, které umožňují využít předem promyšlené otázky, ale i volně reagovat na nově vzniklou situaci při rozhovoru a kreativně upravovat či připojovat další otázky, tím pomáhají k lepšímu porozumění zkušenosti. Tato technika sběru dat u kvalitativního výzkumu zohledňuje určitý otevřený charakter.

V průběhu měsíce února (2012) byly realizovány rozhovory se dvěma pěstovnkami matkami (MP1, MP2) a jednou rodinnou asistentkou (RA), které trvaly od 30 do 40 minut. Po dohodě s respondentkami byly rozhovory zaznamenávány na diktafon. Digitální podoba rozhovorů byla převedena do psané formy. Přepis trval zhruba šestnásobek doby samotného rozhovoru. Poté byly rozhovory analyzovány technikou otevřeného kódování, při kterém jsou texty přepisů i terénních poznámek vícekrát pročitány a hledány styčné body za účelem lokalizování témat. Technikou otevřeného kódování byly identifikovány kategorie pro lepší orientaci při vyhodnocování dílčích cílů výzkumu.

Dalšími použitými technikami bylo pozorování, které přineslo lepší pochopení samotné komunity, přepis rozhovorů zase lépe přiblížil průběh interakcí mezi výzkumníkem a respondentem. Všem ale předcházela především podrobná analýza dokumentů spojená s teoretickým porozuměním dané problematice.

4.3 Ukázka polostandardizovaného rozhovoru

- *úvodní otázky, motivace:*
  - Kolik Vám je let? Jaké máte dosažené vzdělání?
  - Jak dlouho jste Vy sama ve vesničce? Co Vás k tomuto kroku vedlo?
  - Jaké byly Vaše představy, když jste do zařízení vstupovala?
  - A jaká je nyní Vaše praktická zkušenost? Liší se od Vašich původních představ?
  - S čím jste a s čím nejste spokojená?

- Jaký je Váš názor na podmínky výběru a příjmu matek-pěstounek? (náročnost pohovorů a osobnostních testů, dvouletý vzdělávací program s titulem matka-pěstounka-kandidátka spojený s teoretickou výukou v oblasti péče o dítě a praktickou instruktáží, požadavky: rodinný stav svobodné, rozvedené nebo ovdovělé, bez vlastních nezaopatřených dětí) A je další školení v průběhu kariéry přiměřené?
- *potřeby dětí:*
  - Co podle Vás děti obecně nejvíc potřebují?
  - Jaký je osobní příběh Vašich dětí?
  - Uspokojování jakých potřeb Vašim dětem před vstupem do vesničky nejvíce chybělo?
  - A dnes, co Vaše děti konkrétně potřebují?
  - Jak lze tyto jejich potřeby ve vesničce naplňovat?
  - V uspokojování jakých potřeb jsou jisté mezery oproti funkčním biologickým rodinám?
  - Co dětem ve vesničce chybí? Co by se dalo zlepšit?
  - Jaký je Váš názor na fungování vesničky s chybějícím mužským vzorem – otcem?
- *život ve vesničce*
  - Jak vypadá život ve vesničce? Kolik je tam rodin? Jak se setkáváte? Jak trávíte volný čas? Jaké máte aktivity?
  - Jak společně noví sourozenci vycházejí? Navazují přátelské vztahy s dětmi s ostatních rodin? Umí se uplatnit ve společnosti dalších lidí?
  - Sleduje vesnička to, jak pobyt hodnotí samy děti?
  - A sleduje vesnička také úspěšnost dětí v dalším životě? Zda naleznou trvalé zaměstnání a zakládají rodinu?
  - Jste s odrostlými dětmi nadále v kontaktu? Vracejí se do vesničky na rodinné oslavy?
- *zákony a instituce:*
  - Je dnešní český právní systém v této oblasti plně vyhovující? Nebo klade náhradní rodinné péči překážky?
  - Jaký je Váš názor na současnou podobu NRP?
  - Jaký je Váš názor na rušení kojeneckých ústavů?

- Znáte podmínky NRP v zahraničí? Co by se podle Vás u nás dalo zlepšit?
- (otázky pro pedagogické pracovníky: úspěšnost dětí ve vzdělávání, odpovídají školní výsledky jejich intelektovému potenciálu, dochází ke zlepšení ve vývoji dětí při přechodu z dětského domova do vesničky?)

4.4 Vyhodnocení výzkumu

a) Motivace, původní představy, současná zkušenost

Pěstounkám matkám bylo shodně 45 let. MP1 je ve vesničce osm let, členkou Sdružení SOS dětských vesniček je již dvanáctým rokem, MP2 je členkou 13 let. MP1 má dosažené vzdělání středoškolské s obchodním zaměřením a PM2 letos dokončila vysokoškolské pedagogické studium. RA je 30 let, ve vesničce je dva roky a dva měsíce a má vysokoškolské vzdělání s uměleckým zaměřením.

Obě matky uvádějí stejné motivace ke vstupu do SOS vesničky, bylo jim po třicítce a neměly vhodného partnera, se kterým by chtěly, nebo mohly založit rodinu. Obě toužily mít děti a to vyřešily tímto způsobem. RA tuto práci zvolila, protože se ráda stará o děti.

Matky se také shodly, že první představy, když do zařízení vstupovaly, byly hodně naivní. Myslely si, že když se budou opravdu hodně snažit, že ty děti změní. MP2 zdůraznila, že naivní představy se netýkaly Sdružení, ale přímo samotné pěstounské péče, protože nestačí ty děti mít rád. Vystává zde totiž spousta problémů kolem deprivace a nezralosti, které je nutné stále řešit. Nečekala také, co se všechno může dít. RA měla o práci ve sdružení realistické představy, protože znala lidi z jeho komunity a hodně toho o sdružení věděla. Také se již dříve starala o děti, takže ji práce nijak zásadně nešokovala. Očekávala, že to nebude lehké a byla na to připravená. Spíš ji překvapilo, že spolupráce s dospělými je někdy těžká.

S odstupem času se na své původní představy MP1 dívá tak, že změna problematického dítěte vhodnou výchovou není úplně možná, jde to jen trochu a navíc hodně záleží na věku dítěte a jeho charakteristikách, které vyžadují individuální přístup. Na každé dítě má výchova úplně jiný vliv, MP1 cítí, že u některých dětí je to naprosto marné: „... třeba mám děvče, které jsem dostala z dětského domova v jedenácti letech

a tam mám pocit, že to bylo opravdu úplně zbytečné, ale možná že se ukáže, až jí bude třicet, že přece jenom tam něco z té mé výchovy zůstalo. Ale teď mám pocit, že to po ní jenom steklo a že si jede svou velice nešťastnou cestu a u mě tam prostě převládá pocit marnosti.“ Na druhou stranu uvedla příběh chlapce s velmi nepříznivými vývojovými předpoklady, kterého má od sedmi let. Byla mu diagnostikována mentální retardace, ale teď navštěvuje střední školu, kterou zvládá poměrně slušně. Chlapec se snaží, nekrade, nepije, nemá větší problémy, má svůj cíl a za tím si jde. Dnes to tedy MP1 vidí tak, že každé dítě má prostě jiný příběh a u některého je šance mu pomoci a u jiného ne, i když se člověk snaží sebevíc. MP2 po letech zkušeností, chápe, že ten začátek musí být takový naivní, plný nadšení, aby se k tomu vůbec člověk odhodlal.

b) Fungování SOS dětské vesničky

Pěstounky matky absolvovaly přijímací řízení před 12, respektive 13 lety. Od té doby se podmínky výběru a příjmu často měnily, ani nevědí, jak celé řízení probíhá v současné době. MP2 absolvovala psychotesty a měla půlroční kurz praxe na vesničce. MP1 měla tříměsíční kurz teorie, který se skládal z pedagogického a zdravotnického minima, s psychologem prodělala sebezkušenostní výcvik. Následovala roční praxe v kojeneckých ústavech a ve vesničce, které si respondentka nejvíce cení, přinesla jí nejvíce zkušeností. MP2 si myslí, že *„čím jsou náročnější ty podmínky, nebo čím je ta práce s těmi kandidátkami delší a důkladnější, tím je to lepší.“* Díky důkladnější přípravě odpadá naivita a hlavně jsou kandidátky seznámeny i těmi nepříjemnými věcmi (práce s deprivací, sociální nezralost, řešení vztahů s biologickou rodinou), které *„vás vlastně ani nenapadnou, když ty děti přijímáte, vy jste natěšená, myslíte si fakt, že ti, co vám vykládají, že se to nemůže podařit, že to prostě jenom nezvládli a že vy to zvládnete.“* Doporučovala by tedy více sebezkušenostních výcviků a být delší dobu v kontaktu s rodinami, co už děti mají. Pro RA byl podmínkou pro vstup do vesničky Kurz péče o děti akreditovaný ministerstvem školství a vstupní rozhovor s ředitelem a vedoucím pedagogem.

O požadavcích na matku pěstounku, které říkají, že by pěstounka měla být svobodná, rozvedená, či ovdovělá a bez vlastních nezaopatřených dětí, si MP1 myslí, že by neměly být hlavní podmínkou. Nároky by se měly více klást na osobnostní kvality a schopnost vyrovnat se s problémy, protože zátěž pěstounky je obrovská. *„Takže*

myslím si, že naopak matka třeba se dvěma dětma, která je skvělým člověkem, co toho hodně snese a má široké srdce, tak může zvládat daleko líp ještě dalších pět dětí, než třeba samotná ženská, která nemá zkušenosti a je sama třeba jako já taková hodně precitlivělá. To si myslím, že zrovna není úplně nejvhodnější.“ To jestli by bylo vhodné, aby pěstounky měly i své děti MP2 nedokáže posoudit, protože vlastní děti nemá, ale měla by z toho trochu strach, protože minimálně to vlastní dítě není tak úzkostné a svázané životními událostmi jako to nevlastní. „*A jinak si ještě myslím, že tady ve vesničce, když by ta kapacita byla úplně zaplněná, tak je to třicet pěstounek na celou republiku a že vždycky se najde někdo, komu to takhle vyhovuje, i bez toho partnera, já nevím, kvůli zklamání ve vztahu, těch důvodů může být strašně moc. A přitom je to strašně odsuzované, že tady ti muži nejsou, ale prostě pořád je to šance, aby to dítě mělo aspoň mámu.*“ Navíc podle MP2 je Sdružení natolik specifické, aby pokrývalo potřeby samotné matky s větším počtem dětí, včetně například údržby domu. Manželský pár takovou podporu nepotřebuje, kromě té odborné, a ideální by bylo, kdyby žil někde samostatně a nekumuloval se s dalšími pěstounskými rodinami na jednom místě, proto by se neměla vesnička zaměřovat na umísťování manželských párů. RA upozornila na novinku, podle které jsou do vesničky přijímány i páry – zatím jediný v SOS dětské vesničce Chvalčov. Požadavky na rodinný stav rodinné asistentky nejsou žádné, pokud nemají vlastní rodinu, mohou, ale nemusí bydlet ve vesničce jako tety.

Pěstounky ve vesničce mají možnost se dále vzdělávat, mohou se účastnit různých přednášek, které jsou hrazené Sdružením. Mají pravidelné měsíční supervize, které jsou bohužel spíše formální, ale další možností jsou individuální supervize práce s dětma, které jsou dobře zajištěné. MP1 však celkově nepovažuje toto další vzdělávání za dostačující, protože je typem, co se radši sám někde dozvídá nové věci, ale ostatním maminkám to prý vyhovuje. MP2 tento systém dalšího vzdělávání považuje v současné době za dobře ošetřený. Spíš jí ale vadí, že to někdy naráží u kolegyň, které nemají tolik chuť do dalšího vzdělávání.

Rodinné asistentky jsou ve vesničce čtyři, každá má dvě stálé rodiny a jednu, kde také mohou vypomáhat. Takže dohromady RA asistuje ve třech rodinách, v jedné rodině je sedm dětí, v dalších dvou je po pěti dětech. RA se především líbí pracovní doba, že pracuje i o víkendech nebo večerech a tím tráví čas s dětmi, až přijdou ze školy, když MP potřebuje volno, nebo něco zařídit. Její služby jsou individuální a každý

měsíc jiné, protože dochází podle potřeb MP. Kladně také hodnotí celou strukturu Sdružení, která se o ně stará, že může dobře komunikovat s nadřízenými, pěstounkami a psychology, a tím je vytvořen funkční komplex, člověk na to není sám. Spokojena je také s tím, že je pro děti vytvořen plán, jak se s nimi má pracovat a člověk je jeho součástí. Naopak kritizuje to, že se vesnička snaží vytvořit domov, který má vypadat, jako skutečný, což se jí z větší části daří, ale pohled na svět dětem silně zkreslují sponzoři, „kteří přijdou, přinesou, rozdají a jdou pryč, že jakoby děti stále něco dostávají ... Normální děti pořád něco nedostávají od cizích lidí. A toto je něco co ví i organizace, jenom se proti tomu špatně bojuje, protože ti sponzoři nevědí, že tím vlastně jakoby narušují představu o normálním světě, o tom, jak to normálně funguje.“

c) Potřeby dětí

MP1 si myslím, že děti nejvíc opravdu potřebují stabilního milujícího člověka (nebo dva – partnery), který je zde jen pro ně a nikam neodchází, který není jako vychovatel, který má svoji vlastní rodinu a hlavně potřebují člověka, který je nezradí jako jejich vlastní rodiče. Musí si zažít vztah, ve kterém si budou jistí. Veškeré materiální věci jsou až druhořadé. Podle MP2 je důležitý celý komplex potřeb, jak ho znázorňuje Maslowova pyramida. „*Já nechci říct, že nejdůležitější je citový vztah, protože vím, že si děti prošly obdobím hladu, podvýživy apod., takže prostě je všechno důležité. Po nějaký ten čtvrtý stupeň, už není tolik potřeba to sebeuplatnění, to už je někde nahoře, ale ony prostě musí být v teple, být najezené, ale zároveň mít i to citové zázemí, sociální vazby, to často děti bohužel nemají.*“ RA si myslí, že děti úplně nejvíc potřebují lásku, režim, pravidla, pozitivní vzory, povzbuzování, bezpečí a podněty.

MP1 má v péči čtyři děti v rozmezí od 12 do 18 let. Jedná se o dvě sourozenecké skupiny. Jedna sourozenecká skupina jsou dva kluci a pak dvě holky. Ti dva chlapci se sem dostali, po odebrání z rodiny z velmi závažných důvodů kvůli ohrožení života. Děvčata sem přišla, protože žily už druhým rokem v azylovém domě v Praze, když v roce 2003 rodina přišla o byt při povodních. Matka je dovedla do azylového domu a už si je nevyzvedla, protože zjistila, že bez nich se jí žije líp. V azylovém domě však dívky navštěvovala a i nadále je s nimi v kontaktu, dívky to i samy vyžadují. Celkově přístup matky byl ale velmi laxní, „*mám tam děti, je o ně postaráno a já si budu žít svým životem.*“ Už předtím než rodina přišla o byt, měli velké problémy. Děti chodily

po domě a žebraly jídlo, celé dny trávily venku. Dívky trpí deprivacním syndromem, je vidět, že v raném dětském věku nebyly opečovávány. Naopak u chlapců z druhé sourozenecké skupiny, kde byl jejich tatínek agresor, fungovala maminka nějakým způsobem poměrně dobře, oni nemají takovou zátěž jako ty dívky. MP2 příběhy svých dětí nechtěla podrobněji rozebírat. V péči má ale rovněž dvě sourozenecké skupiny. První je skupina čtyř dětí (dvě dívky a dva chlapci) které jsou ve věku od 16 do 20. Část života byly v biologické rodině, ze které byly odebrány, když jim bylo 3 až 6 let, rok a půl žily v dětském domově, poté se dostaly do vesničky. Další skupinou jsou dva chlapci, kteří do této pěstounské rodiny přišli deset let po první skupině, když jim bylo pět a půl a čtyři, což nebylo ideální, ten věkový rozdíl je podle MP2 příliš velký. Tito dva chlapci byli od narození v dětském domově, v současnosti jsou u pěstounky třetím rokem. RA je o osobních příbězích dětí informována jenom málo, především pokud to souvisí s něčím, co se momentálně s dětmi děje, ale celkově neví, čím vším si prošly.

MP2 rozebírala problémy, se kterými se děti potýkaly při pobytu v dětském domově. Měly tam sice teplo, měly oblečení a všechno zázemí. Základní potřeby byly zajištěny, ale chybělo tam to citové zázemí. Nefungovalo pouto mezi dítětem a osobou pečující, to pouto ale bohužel neměla ani ta starší sourozenecká skupina, protože žila v nefunkční rodině. Podle MP2 se děti v dětském domově nenaučily vytvořit vztah k lidem, ale ani k věcem, *„my do teďka zápasíme s tím... mně se doted' nepodařilo u nich, aby měli jednu svoji oblíbenou hračku. Oni prostě vůbec nemají ten sklon mít, oni chtějí všechno vlastnit chvíli, pak to klidně odloží a jdou pro něco jiného.“* Deprimované děti mají problém s tím, vytvořit se nějaký vztah k věcem, je to zřejmě asi i uzpůsobené tím, že v dětském domově je vše společné, oni sice dostanou dárky pod stromeček, ale je to všech. Dítě nemá pocit, že je to opravdu jeho. *„Není tam ani ten prostor, aby mohly říct, na tohle mi nesahej to je moje, jak je to třeba v rodině.... Třeba vím, jeden z těch starších kluků dostal od známých batůžek, který byl prostě jenom jeho a do měsíce byl společný, kdo ho potřeboval, tak si ho odnesl na zádech a zase ho vrátil.“* V dětském domově tedy není problém, že by děti neměly věci, ale ony nemají své věci.

Při zajišťování potřeb dětí ve vesničce je podle MP2 nutné respektovat vývojové fáze. Předškoláci potřebují především pevný vztah a individuální péči, protože jsou většinou ve vývoji opoždění, tzn. logopedická péče a rozvoj motoriky. Ve školním věku je potřeba více řešit školní problémy, které se vyskytují podstatně víc než u dětí bez

deprivačních problémů, a poskytovat individuální psychologickou a pedagogickou péči. Starší děti, zase potřebují někoho, „*s kým si mohou více promluvit nebo nemusí to být jen lidé z vesničky, mohou to být i lidé z mé širší rodiny nebo z rodin, se kterými se stýkáme. Potřebují už mít širší sociální vazby než jenom vesničku a potom ti nejstarší to teď bohužel řešíme, ti zas potřebují takovéto doprovázení, když neumí řešit nějaké situace, které je potkávají.*“ Tady má MP2 na mysli spíše průvodcovství, které může částečně dělat ona sama, ale je lepší, když jsou dospívající ve styku s někým méně zaangażovaný. Ve vesničce to teď funguje bohužel pouze omezeně, vedení ví o tom a snaží se to řešit.

Mezery v pěstounské péči ve vesničkách vůči funkčním biologickým rodinám MP2 vidí v tom, že zde je větší množství dětí a už tím se na ně dostane méně péče, protože kapacita pěstounky je omezená. Nemyslí to však tak, že by ve vesničce měl být menší počet dětí, jen to srovnává se situací, kdy jsou v rodině dvě děti, mají dva rodiče, dva dědečky a dvě babičky. Tyto děti mají podstatně víc pozornosti a péče, to bere MP2 jako největší nedostatek ve vesničce, který se projevuje mimo jiné žárlivostí. „*Třeba u nás jedna ze starších holek opravdu žárlí na toho nejmenšího.*“ MP2 dále zmiňuje následky deprivace, které se v běžné rodině řešit nemusí.

MP2 vidí jako velký handicap to, že ve vesničce chybí mužský vzor, na druhou stranu však uvádí, že existuje spousta rodin, kde muž nefiguruje, a v rodině pěstounky se vyskytuje zase množství mužských vzorů, nežijí tedy izolovaně. Konkrétně MP2 má bratry, do jejichž rodin děti jezdí na prázdniny, a kamarádky, se kterými se navštěvují, žijí v běžných rodinách. Tímto způsobem se to částečně nahrazuje. Navíc „*tady už nebyla jiná možnost, ... ony prošly registrem, adopce samozřejmě nepadá v úvahu, pěstounský pár individuální taky ne, zůstaly jakoby v tom děcáku, takže ony opravdu měly volbu už jenom žít s mámou nebo pak děcák a to si pořád myslím, že je lepší, že jsou tady i za cenu toho, že tady ten táta nefunguje.*“ Podle MP1 to, že zde chybí otec je nejvíc vidět u chlapců, ale myslí si, že se to projevuje i u děvčat. Absenci otce ve vesničce pokládá RA za největší handicap. I přestože vesnička má dost mužských pracovníků, chybí podle ní dětem každodenní vzor mužského chování. Částečným řešením by bylo přijmout ještě víc mužských pracovníků, ale na pozici rodinného asistenta se jich bohužel moc nehlásí.

Dále je podle RA chyba, že „*mají ten materiální nadstandard, který jakoby jim dává klamnou představu, jak to funguje.*“ MP2 hodnotí životní standart jako průměrný, děti mohou jet na hory, na to jim vesnička přispívá, ale rozhodně tady nežijí v nějakém nadstandardu.

Ve vesničce však dětem chybí také běžné sociální prostředí, dozrávání je zde nepřírozené, zlepšit by se to do určité míry dalo lepší individuální prací s dětma. Podle RA děti nejvíce zaostávají v představách o realitě, kterou, jak již bylo řečeno výše, značně narušují sponzoři. RA se s dětmi v této oblasti snaží hodně pracovat, aby znaly hodnotu peněz i věcí, aby věděly, že když se něco pokazí, tak se na to musí peníze vydělat a ne že se to jen tak dostane. Jde tedy o to, co nejvíce přizpůsobovat život ve vesničce tomu reálnému.

Na otázku, zda vesnička sleduje to, jak samy děti hodnotí svůj pobyt ve vesničce, MP1 odpověděla, že přímo oficiálně v rámci vesničky ne, cíleně to nesleduje a nedělá o tom zápis. Jedině prostřednictvím individuální psychologické péče, psychologové samozřejmě vědí, jak se zde dítě cítí, a sleduje individuální plán dítěte. Kvůli tomuto plánu se tým pedagoga, psychologa a pěstounky matky schází popřípadě i se staršími dětmi několikrát za rok. Pracuje se na rozvoji dítěte, sledují se pokroky, zjišťuje se, kde je potřeba přidat, kde už ne a je to v pořádku. Zda se sleduje spokojenost dětí s pobytem MP2 neví, ale při individuálních setkáních starších dětí s průvodkyní si prý povídají o všech možných tématech a o tom, co by chtěly jinak. RA také souhlasí s tím, že se toto zjišťuje při individuálních rozhovorech a pak se to řeší, dokládá to i tím, že se vyskytly i odchody dětí z vesničky, protože tu nebyly spokojené.

Úspěšnost dětí ve vzdělávání ovlivňuje spousta specifických problémů, např. poruchy učení nebo sociální nezralost. Od toho je zde psycholog, aby s matkou řešil školní problémy dětí. MP2 má v současné době problém, protože jí chlapce nevzali do logopedické školky. Chlapec potřebuje jen čas, aby mohl dozrát, je opožděný ve vývoji a MP2 ho najednou nemá kam umístit, protože běžnou základní školu zatím nezvládne. Musí nejprve dohnat to, co se zanedbalo v kojeneckém ústavu. „*Ale chce to všechno prostě čas a to neuspěcháte, on prostě se vyvíjí, ale má toho tolik na dohánění, že mu mezitím utíká ten jeho věk.*“ Pro MP2 tedy úspěšné vzdělávání dětí znamená i to, že děti vezmou do běžné základní školy. Zlepšení ve vývoji po umístění ve vesničce je vidět ve všech oblastech a děti jsou najednou i sociálně zralejší, i když to jde pomalu. Podle RA

děti pracují na své limity a tým zaměstnanců vesničky jim pomáhá i při volbě vhodné školy. RA se s dětmi také někdy učí, ale doučování vedou hlavně pedagogové.

Další úspěšnost dětí v životě vesnička zatím nesleduje, protože je velmi mladá. Odrostly zatím jen dvě děti a ty jsou v kontaktu s vesničkou i svojí pěstounkou. MP1 ale nemá informace ani o tom, že by sledování dětí probíhalo ve starších vesničkách. Podle MP2 spíš někdy sledují tu neúspěšnost, když se jim nedaří, v tom případě je ale dobré, že mají podporu vesničky a stále je někdo doprovází. RA tvrdí, že existují studie o tom, jak se dětem v dalším životě daří, a z jedné MP je prý už dokonce babička, takže tak i funguje.

d) *Život v SOS vesničce*

MP1 popisuje život ve vesničce jako normální běžný život s určitými odchylkami. Běžné dítě totiž samozřejmě nemá k dispozici psychologa a pedagoga, pro děti je to však obrovská pomoc. Celkově se snaží žít jako běžná rodina. Ve vesničce jsou navíc tendence nekumulovat se vzájemně mezi rodinami, protože cítí, že to pro děti není úplně to nejlepší, přirozeně je to k sobě totiž táhne a pak převažují negativní vztahy. „*Kdyby byly samostatně někde v panelákovém bytě a neměly by tam tyto kamarády z vesničky, tak by je to donutilo se chovat jinak trošičku, aby si udržely kamarády ze třídy.*“ Pěstounky se tedy hodně snaží posílat děti ven, ale i ve vesničce mají různé kulturní a společenské akce, například vánoční besídku, kde děti zahrály a zazpívaly. Na druhou stranu MP2 si pochvaluje nadstandardně dobré vztahy s ostatními kolegyněmi a podle ní je jedná o specifikum přímo této vesničky, v ostatních prý takové vřelé vztahy nejsou. Říká, že s některými lidmi si hodně rozumí, plánují i různé společné akce. RA hodnotí soužití rodin ve vesničce jako u sousedů na běžné ulici, některé rodiny jsou spřátelené.

Sourozenci v rodině MP1 spolu však nevycházejí dobře a je to dáno i tím, že MP byla s chlapci samotná čtyři roky a oni si zvykli, že jenom oni ji mají k dispozici, a pak jim do toho najednou vpadla děvčata a chlapci se s tím doteď nevyrovnali. Každý se v rámci svých možností snaží, ale vztahy mezi novými sourozenci nejsou nejlepší. Podle MP2 je velký věkový rozdíl mezi sourozeneckými skupinami částečně dobrý, protože už si děti nekonkurují, na druhou stranu je to i pro ty starší náročné, protože cítí,

že je ti mladší nějakým způsobem omezují. Sžívání sourozeneckých skupin je určitě problém. RA je zde teprve „*dva roky. Takže já jsem zažila jen jedno takové přijímání těch nových dětí a je to zase v každé té rodině úplně jinak, někde si na sebe zvyknou tak, že splynou, a někdy tak, že si nezvyknou nikdy. To záleží i na věku dětí, čím jsou menší, tím je to lepší, zvyknou si lépe, a když jsou větší, tak už se někdy může stát, že se naučí spolu fungovat, ale nejsou tam ty vztahy takové vřelé jako třeba u vlastních sourozenců.*“

Děti dojíždí do různých škol. Některé ty děti mají svoje kamarády i mezi spolužáky a nejen tady ve vesničce. Ale například nejstarší slečna v rodině MP1 má ve vztazích obrovské problémy, má jen jednu kamarádku, která je sice mimo vesničku, ale na niž se vyloženě přilepila, protože ta je submisivním typem. Dívka ví, že si s ní může dělat, co chce, našla si totiž „*kamarádku, která tady vždycky bude, když na ni zazvoní, když ji potřebuju, tak si ji vezmu, když ji nepotřebuju, tak ona tam na mě čeká dál někde doma.*“ Nepřirozené prostředí vesničky děti nenutí pracovat na svých vztazích v běžné společnosti, protože když se nepohodnou s nějakým dítětem zvenku, vždycky zde ve vesničce najdou kamaráda, „*kterému mohou nadat do všeho možného, mohou se pohádat, udělat mu já nevím co, ukrást mu a za pět minut se spolu budou bavit, což s běžnými dětmi by jim to nevyšlo.*“

MP2 zdůrazňuje, že děti se spolu kamarádí, hrají si spolu, ale přátelství podle ní přátelství vypadá jinak. Někdy se vytváří až nezdravé vztahy, kdy si mezi sebou tolerují zvláštní chování, například se navzájem uráží a nevdá jim to a ten, koho uráží, si to také nechá líbit. A pak je problém, když se dítě, které je zvyklé neustále někoho napadat a urážet dostane do běžného kolektivu třeba v nějakém kroužku, tak má najednou problém, „*což je ale potřeba, aby vidělo, že není normální, jak se tady chová třeba k někomu ze sousedství.*“ Proto je nutné, aby vesnička nebyla izolovaná a aby za nimi přicházely i děti z venku, „*u nás třeba přespávají kamarádi od děček.*“ Podle RA se většina z jejích dětí v běžné společnosti cizích lidí uplatnit umí, ale jsou zde i děti, které s tím mají opravdu velké problémy a obtížně hledají kamarády. Celkově děti nemají v lidských vztazích a emocích moc jasno, někdy se jim úplně vyhýbají.

Ve volném čase děti navštěvují různé kroužky. Starší chlapci MP1 už postupně opustili všechny kroužky, ale navštěvovali judo, klávesy, fotbal a do teď hrají futsal. Nejmladší dívce je 12 let a ji ještě kroužky stále baví, chodí do sboru, juda a také hraje

futsal. Vedoucí kroužků musí více tolerovat některé její manýry, ale celkově tam funguje dobře. Podle MP2 tráví volný čas jako běžná rodina, děti chodí do kroužku, jezdí společně na rodinnou chatu, v sobotu uklízejí, někdy je to však horší skloubit. *„Ta starší holka už chce jet někam s klukem, malé zase nemůžu nechat samotné. Tím, jak je ta rodina velká se ten volný čas hůře organizuje.“*

e) *Český právní systém*

MP1 se příliš o právní systém nezajímá, samozřejmě ale ví o chystajících se změnách a bojí se, že to nedopadne dobře a děti na to doplatí. Například hodiny na zaučení nových pěstounů jsou naprosto nedostačující, takže se snižuje šance poznat, zda je pěstoun opravdu vhodný. Dále velká finanční odměna přiláká spoustu lidí a říká: *„Nedovedu si to vůbec představit, protože já jsem do toho šla s tím, že chci pomoci těm dětem, a když teda nemůžu já pomoc dětem někde v Číně, které tam trpí někde v děcáku, umírají hlady, tak aspoň něco. A i s tím musí člověk neustále bojovat, jak je to s těma dětma je to těžký, nevzdat to a vůbec si nedovedu představit, jak může vydržet tenhle nápor člověk, který do toho půjde pro peníze.“*

MP2 naopak problematiku velmi sleduje. Líbí se jí, že změny směřují k tomu, aby děti byly v rodině, ale nesouhlasí se způsobem provedení, má strach, že to bude příliš uspěchané. Podle jejího názoru by se měl počet dětí v ústavech dlouhodobě snižovat přirozeně, poté by se teprve mohly zrušit. Měl by se vytvořit funkční systém náhradních rodin, zahrnující výběr a školení pěstounů. Je také důležitá individuální práce s běžnými pěstounskými rodinami, která nefunguje úplně dobře. V současné době nejsou tyto změny úplně dořešeny.

RA udává, že je o plánovaných změnách informuje vedení na poradách. Podle ní hlavní ideou změn je, že by děti měly být umístěovány do menších rodin, což by prakticky zavřelo vesničky, což by nebylo dobře. Vesničky umožňují, aby zůstaly celé sourozenecké skupiny pohromadě v nové rodině a to je velmi důležité, už si prošli tím, že je všichni opustili a o to jsou vazby mezi nimi pevnější, proto by měly zůstat spolu. Dále co se týče kojeneckých ústavů, je RA toho názoru, že by děti neměly být odkládány do institucí, na druhou stranu bude velký problém najít tolik zkušených pěstounů, navíc když tato *„společnost má problém s rasismem a většina těch dětí je*

romských, takže si myslím, že lidé nejsou připraveni na to, aby se o ty děti postarali. Já bych samozřejmě byla pro to, aby tomu tak bylo, ale myslím si, že bude problém jako to má Sdružení najít kvalitní pěstouny.“

f) Zahraniční zkušenosti a návrhy na zlepšení

MP1 cíleně situaci v zahraničí nesleduje, například z různých článků ví, že tam dětské domovy skoro nejsou, protože je více využívána profesionální pěstounská péče. Ty procesy však v zahraničí trvají desítky let, proto MP1 rozhodně nesouhlasí s tím, aby byly během dvou tří let zrušeny dětské domovy jen kvůli tomu, abychom se zavděčili Evropské unii, protože by to odnesly tisíce dětí.

MP1 má také spoustu nápadů, co by šlo v oblasti náhradní výchovy zlepšit, i když uznává, že je spíše alibistka a příliš nepřemýšlí o širším kontextu. Před rušením dětských domovů by navrhla následující opatření: nejprve se alespoň pět let věnovat výběru vhodných pěstounů a jejich proškolení a pak v následujících zhruba deseti letech může docházet k omezování počtu dětských domovů. *„Jinak si myslím určitě, že je lepší profesionální pěstounství než dětský domov nebo kojenecký ústav, ale ti pěstouni musí být kvalitní, protože pokud nejsou, tak tomu dítěti mohou ještě víc ublížit než ten dětský domov.“* Pro zlepšení kolektivní formy pěstounské péče by zamezila kumulaci dětí ve vesničkách. Lepší by podle MP1 bylo, kdyby měla vesnička pár bytů včetně zázemí s podporou pedagogů a psychologů na jednom sídlišti. Dětem by bylo mnohem líp v tomto přirozeném prostředí. MP1 ale zdůrazňuje, že by vesničky nikdy nezrušila, protože je to výborná věc, jen si myslím, že by pro děti bylo lepší žít v běžné zástavbě v nějakém městě nebo ve vesnici.

MP2 se hodně líbí profesionální pěstounská péče, která funguje na přechodnou dobu a má spíše terapeutickou funkci. Opět by však bylo potřeba vytvořit síť kvalifikovaných profesionálních pěstounů, kteří do toho půjdou s tím, že je potřeba pomoci dítěti. Sama však říká, že si není jistá, zda by profesionální pěstounskou péči zvládla. Profesionální pěstoun je tedy terapeut, kterému jsou na půl roku svěřovány děti, jež si prochází velmi těžkou životní situací a pak jsou vráceny do své biologické rodiny. V průběhu této profesionální pěstounské péče se však pracuje na sanaci rodiny, což u nás v současné době hodně podceněné a v praxi to nefunguje vůbec. MP2 tuto

problematiku zkoumala v rámci své bakalářské práce, kdy zjistila, že sanací prošla jen jedna rodina dětí umístěných ve vesničce před tím, než byly odebrány rodině do ústavu.

RA má zahraniční zkušenosti - je ze Slovenska a také žila v Irsku. Právě v Irsku byly také zrušeny kojenecké ústavy, ale bohužel RA přesně nezná okolnosti a neví, jak to tam teď vypadá. Na Slovensku byla zase zavedena profesionální pěstounská péče, výběr pěstounů je však velmi nekvalitní, takže se jimi mohou stát i lidé s pouze finančními motivacemi. Snižit požadavky a dávat děti komukoliv určitě také není dobrá cesta, protože je to pak může poškodit. V rámci České republiky si RA myslí, že by měla především společnost dospět do bodu, kdy by zjistila, že pěstounství je normální. Dává příklad ze Skandinávie, odkud děti do vesničky jezdí navštěvovat jejich kmotři, kteří je podporují. V rodinách těchto kmotrů je běžné jedno adoptované dítě. „*Tam je to takové normální, že máme tři vlastní a tak si vezmeme ještě jedno, protože na to máme prostor, máme peníze a tady to tak není. A to je něco, k čemu musí ta společnost nějak dospět, aby to bylo běžné.*“ Je prostě nutné k tomu lidi vychovávat, k té toleranci a i k tomu, aby si ti lidé děti brali. Možná by pomohla nějaká kampaň, ale spíše to RA vidí na delší dobu, změnit systém náhradní výchovy během pár let, to je naprosto nereálné.

4.5 Shrnutí praktické části a závěrečné doporučení

- a) *Zjistit, jaké byly motivace matek-pěstounek pro vstup do SOS dětských vesniček, a jak se lišily původní představy se současnou zkušeností.*

Pěstounkám matkám bylo shodně 45 let, do Sdružení se rozhodly vstoupit, protože jim bylo již přes třicet a neměly založenou vlastní rodinu. Rodinné asistence je v současné době třicet a ve vesničce začala pracovat, protože se chtěla starat o děti. První představy matek-pěstounek byly velmi naivní, myslely si, že pokud budou mít děti rády, bude to stačit k tomu, aby se děti změnily. Rodinná asistentka měla v tomto ohledu reálná očekávání, která se potvrdila. Dnes to vidí matky tak, že každé dítě má jiný příběh a podle toho i šanci uspět v životě.

- b) *Zjistit, jak SOS dětské vesničky fungují, jak probíhá přijímací řízení, jaké je postavení matek-pěstounek a rodinných asistentek.*

Podle matek-pěstounek se přijímací podmínky často mění, jim samotným však nejvíce zkušeností přinesla roční praxe v SOS dětských vesničkách. Názory na požadavky na matku-pěstounku se u matek liší, jedna s nimi souhlasí a bála by se mít vlastní děti vedle dětí v pěstounské péči, druhá tvrdí, že žena, která má zkušenosti z péče o své děti, může díky tomu být kvalitnější pěstounkou. Celá vesnička vystupuje jako funkční komplex, výchova a péče o děti je především na matce-pěstounce, ale pomáhají jí tety, rodinné asistentky a odborný personál.

c) Zjistit, jaké potřeby dětí jsou podle matek-pěstounek nejdůležitější. Zhodnotit zkušenosti matek-pěstounek s institucionální péčí a možnosti uspokojování potřeb v SOS dětských vesničkách.

Podle jedné matky děti nejvíce potřebují stabilního milujícího člověka, druhá zdůrazňuje celou komplex potřeb, jak ho znázorňuje Maslowova pyramida. Rodinná asistentka považuje za nejdůležitější lásku, režim, pravidla, pozitivní vzory, povzbuzování, bezpečí a podněty.

Děti matek-pěstounek si prošly pobyty v dětských domovech a nevhodnou rodinnou výchovou. Některé děti byly dokonce ohroženy na životě a všechny děti trpí nějakým způsobem deprivacním syndromem. Na pobytech v dětských domovech matky-pěstounky nejvíce kritizují absenci pevné vazby k pečovateli a citového zázemí celkově. Děti se tak nenaučily vytvářet si vztah k lidem, ale ani k věcem, protože v ústavech je u dětí vlastnictví dětí kolektivní.

Všechny respondentky vidí jako handicap to, že ve vesničce chybí otec, ale zároveň tvrdí, že v jejich okolí se vyskytuje dostatek mužských vzorů. Další problém spočívá v tom, že jedna matka-pěstounka má kolem sebe větší množství dětí, kterým je logicky schopna poskytovat méně péče, což se u dětí projevuje žárlivostí. To, že děti ve vesničce žijí v uměle vytvořeném prostředí, má za následek, že děti zaostávají v představách o realitě, neznají hodnotu věcí a mají problém s utvářením mezilidských vztahů.

Úspěšnost adaptace na nové prostředí a celková spokojenost dětí se sleduje prostřednictvím individuálních rozhovorů. Během celého pobytu tým pracovníků pracuje na individuálním plánu rozvoje dítě. Podle jedné matky je zlepšení ve vývoji po umístění ve vesničce vidět úplně ve všech oblastech.

- d) *Popsat život v komunitě SOS dětské vesničky a zhodnotit sociální adaptaci a úspěšnost běžné společnosti.*

Respondentky se shodly na tom, že ve vesničce vedou naprosto běžný rodinný život, přitom ale mají navíc odpornou podporu v podobě práce pedagogů a psychologů. Ve vesničce se snaží příliš navzájem nekumulovat a podporují vztahy s vnějším prostředím. Děti dojíždí do různých škol, navštěvují kroužky. Rodina společně tráví volný čas u příbuzných matky, jezdí na výlety.

Děti ve vesničce nejsou příliš schopné mít uspokojivé vztahy s ostatními lidmi, i sžívání sourozeneckých skupin je velmi náročné, protože si konkurují ve snaze získat matčinu lásku a pozornost. Děti se sice kamarádí, hrají si s ostatními, ale jak řekla jedna respondentka, pravé přátelství vypadá úplně jinak.

- e) *Zjistit názory matek-pěstounek na současný český právní systém v oblasti náhradní výchovné péče a na chystané změny.*

Respondentky se obecně bojí plánovaných změn, protože si myslí, že jsou příliš uspěchané a proto na ně děti zbytečně doplatí. Menší počet hodin potřebných pro zaučení nových pěstounů a velká finanční odměna, sebou přinesou množství nepříliš kvalitních pěstounů, případně i finančně motivovaných, bez opravdového zájmu o děti. Požadavek na menší počet dětí v rodinách může uzavřít SOS dětské vesničky, které však jsou realizovány právě jako velké rodiny, aby zde mohly být umístěny celé sourozenecké skupiny. Všechny zdůrazňují, že před zrušením kojeneckých ústavů je nutné vytvořit funkční systém náhradních rodin včetně výběru a školení pěstounů, a pracovat na propagaci pěstounské péče, aby se v naší společnosti stala normou.

- f) *Zjistit názory matek-pěstounek na situaci v oblasti náhradní výchovné péče v zahraničí a návrhy na zlepšení současné podoby systému v českém prostředí.*

Ze zahraničních opatření se respondentkám líbí profesionální pěstounská péče, která má spíše terapeutickou funkci, ale dále nutně trvají na kvalitním proškolení pěstounů (důraz byl kladen na větší počet sebezkušenostních výcviků), s tím, že všechny tyto procesy a změny jsou dlouhodobé, není je možné zavádět během několika let. Dále by se mělo také více pracovat s biologickou rodinou na její sanaci, aby se do nich děti po absolvování profesionální pěstounské péče mohly vrátet. Také by se měla

více propracovat podpora formou průvodcovství, které v současné době funguje jen omezeně a přitom je pro dospívající děti velmi potřebné.

Pro zlepšení situace v SOS dětských vesničkách by bylo vhodné děti přestat kumulovat a umisťovat je například v různých bytech na jednom sídlišti, kde by bylo k dispozici i celé odborné zázemí, děti by tak byly v přirozeném prostředí a přitom dostávaly veškerou podporu. Dále by se mělo více pracovat na reálném obrazu světa, ten mají děti často zkresleny i tím, že mnoho věcí dostanou zadarmo k dispozici.

Závěr

Bakalářská práce je zaměřena na kolektivní formu pěstounské péče – SOS dětské vesničky. Teoretická část se nejprve věnuje dětské vývojové psychologii a základním psychickým potřebám, jak jsou prezentovány psychology Říčanem, Eriksonem, Maslowem, Helusem a Matějčkem. Matějček považuje za nejdůležitější uspokojování následujících potřeb: potřeby stimulace, smysluplného světa, bezpečí a jistoty, identity a iniciativy a potřeby otevřené budoucnosti. Další část práce obsahuje problematiku historie náhradní výchovné péče a současný legislativní rámec, který umožňuje institucionální výchovu a náhradní rodinnou výchovu prostřednictvím osvojení, poručenství a pěstounské péče, do níž řadíme i SOS dětské vesničky. Rozebírány jsou také různé indikace těchto institucí a jejich klady a zápory.

Praktická část se zabývá samotnou institucí SOS dětské vesničky a realizovaným výzkumem, jehož cílem bylo zhodnotit vliv této pěstounské péče na psychický vývoj dítěte prostřednictvím uspokojování jeho základních potřeb. Informace o SOS dětské vesničce byly získávány formou analýzy dokumentů a pozorování. Výzkum zahrnoval tři polostandardizované rozhovory se dvěma matkami-pěstovnkami a jednou rodinnou asistentkou.

Podle respondentek všechny děti ve vesničce trpí nějakým způsobem deprivacním syndromem. Děti si prošly pobyty v dětských domovech a nevhodnou rodinnou výchovou, ze kterých si přinesly nedostatek citových vazeb k lidem, ale i k věcem. Právě naplnění citové vazby ke stabilními milujícím pečovateli považuje jedna respondentka za nejdůležitější, druhá zdůrazňuje celou Maslowovu pyramidu potřeb a třetí řadí mezi základní potřeby lásku, režim, pravidla, pozitivní vzory, povzbuzování, bezpečí a podněty. Jako handicap SOS dětské vesničky respondentky vnímají absenci otce, uměle vytvořené prostředí zkreslující představy o realitě a velké množství dětí v rodině pěstounky, které se projevuje žárlivostí. Plánované změny v oblasti náhradní výchovné péče respondentky považují za ukvapené. Mělo by se nejprve pracovat především na kvalitním výběru a školení pěstounů a celkově na propagaci pěstounství ve společnosti. Dobré výsledky by také mohla přinést profesionální pěstounská péče a práce s původní rodinou dítěte.

Shrnutí

Bakalářská práce *Uspokojování psychických potřeb dětí v kolektivní formě pěstounské péče* se zabývá náhradní rodinnou výchovou uskutečňovanou v prostředí SOS dětských vesniček. Jejím cílem je zhodnotit vliv této pěstounské péče na psychický vývoj dětí pomocí uspokojování jejich základních potřeb.

Text práce je rozdělen do dvou částí – teoretické a praktické. První část pojednává o dětské vývojové psychologii a psychickým potřebám dětí. Dále je rozvedena problematika náhradní péče, její historie a legislativní rámec. Specifikovány jsou různé typy náhradní péče: institucionální výchova a náhradní rodinná výchova prostřednictvím osvojení, poručenství a pěstounské péče. Na závěr teoretické části jsou shrnuty indikace umístění dítěte a klady a zápory zmíněných druhů náhradní péče.

Druhá část je zaměřena na kvalitativní šetření, které bylo realizováno analýzou dokumentů a rozhovory se třemi respondentkami, dvěma matkami-pěstounkami a jednou rodinnou asistentkou. Další použitou metodou bylo pozorování.

Z výzkumu kromě hodnocení pěstounské péče vyplynuly některé návrhy na zkvalitnění SOS dětských vesniček.

Summary

Bachelor's thesis *Meeting the psychological needs of the child in the collective form of foster care* deals with alternative family care undertaken in SOS Children's Villages. Its aim is to assess the impact of this foster care on the mental development of children by meeting their basic needs.

The text of this thesis is divided into two parts - theoretical and practical. The first part deals with children's developmental psychology and psychological needs of children. Next is elaborated the issue of alternative educational care, its history and legislative framework. Specified are different types of alternative educational care: institutional education and alternative family care through adoption, guardianship and foster care. The conclusion of theoretical part summarizes the indications for placement of the child and the pros and cons of these types of alternative care.

The second part focuses on qualitative research that was carried out by analysis of documents and interviews with three respondents, two foster mothers and one family assistant. Another method used was observation.

The research - beside the evaluation of the foster care - resulted in some suggestions for improving the SOS Children's Villages.

Použitá literatura

Aktuální otázky náhradní rodinné péče : sborník z III. celostátního semináře NRP, Brno, 29.-30. září 2003. Brno : Trialog, 2003. 70 s.

ARCHER, Caroline; VLČKOVÁ, Petra; MATĚJČEK, Zdeněk. *Dítě v náhradní rodině.* Vyd. 1. Praha : Portál, 2001. 119 s. ISBN 8071785784.

ATKINSON, Rita, L. *Psychologie.* 2. aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2003. 751 s. ISBN 8071786403

BUBLEOVÁ, Věduna; KOVAŘÍK, Jiří; MATĚJČEK, Zdeněk. *Pozdní následky psychické deprivace a subdeprivace.* 1. vyd. Praha : Psychiatrické centrum Praha, 1997. 69 s. ISBN 8085121891.

HARTL, Pavel; HARTLOVÁ, Helena. *Psychologický slovník.* Praha: Portál, 2000. 774 s. ISBN 807178303X.

KOUKOLÍK, František, DRTILOVÁ, Jana. *Vzpouora deprivantů: nestvůry, nástroje, obrana.* Nové přeprac. vyd. Praha: Galén, 2006. 327 s. ISBN 8072624105.

KUBÁTOVÁ, Dagmar. *Primární prevence sociálně patologických jevů v pedagogické praxi.* Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem 2002. 55 s. ISBN 8070444193.

LANGMEIER, Josef; KREJČÍŘOVÁ, Dana. *Vývojová psychologie.* Praha: Grada Publishing, 2007. 368 s. ISBN 8024712849.

LANGMEIER, Josef; MATĚJČEK, Zdeněk. *Psychická deprivace v dětství.* 3., dopl. vyd. Praha : Avicenum, zdravotnické nakladatelství, 1974. 397 s.

MATĚJČEK, Zdeněk. *Co děti nejvíc potřebují.* Praha: Portál, 2003. 108 s. ISBN 9788073675042.

MATĚJČEK, Zdeněk. *Osvojení a pěstounská péče.* Praha: Portál, 2002. 152 s. ISBN 8071786373.

MATĚJČEK, Zdeněk. *Náhradní rodinná péče : průvodce pro odborníky, osvojitele a pěstouny.* Vyd. 1. Praha : Portál, 1999. 183 s. ISBN 8071783048.

MATĚJČEK, Zdeněk. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní.* Praha : Portál, 1994. 98 s. ISBN 8085282836.

MATĚJČEK, Zdeněk; DYTRYCH, Zdeněk. *Nevlastní rodiče a nevlastní děti.* Praha : Grada, 1999. 143 s. ISBN 8071698970.

MATĚJČEK, Zdeněk; LANGMEIER, Josef. *Počátky našeho duševního života.* Praha: Panorama, 1986. 365 s.

Průvodce náhradní rodinnou péčí. Brno : Sdružení pěstounských rodin, 2002.

ŘÍČAN, Pavel. *Cesta životem*. 2. přeprac. vyd. Praha: Portál, 2006. 390 s. ISBN 8073671247.

ŘÍČAN, Pavel. *Psychologie osobnosti*. Praha: Orbis, 1972. 329 s.

SOBOTKOVÁ, Irena. *Pěstounské rodiny: jejich fungování a odolnost*. Praha : Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, 2003. 142 s. ISBN 8086552624.

STRAUSS, Anselm; CORBINOVÁ, Juliet, M. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Boskovice: Albert, 1999, 196 s. ISBN 808583460X.

ŠVAŘÍČEK, Roman; ŠEĐOVÁ, Klára a kol. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007. 377 s. ISBN 9788073673130.

ZEZULOVÁ, Dagmar. *Domov je místo, odkud tě nevyhodí--*. 1. vyd. Olomouc : V. U. G., 2006. 113 s. ISBN 8090379907.

Elektronické zdroje

FOLDA, J. *Systém náhradní péče o děti a mladistvé a následné péče o mladé lidi odcházející z náhradní péče v České republice. Situační analýza.* [online]. c2009b [cit. 15. února 2012]. Dostupné na Internetu: <http://www.sos-vesnicky.cz/res/data/002/000503.pdf>.

FOLDA, J. *Analýza stavu dětských práv v České republice. Děti v náhradní péči a děti ohrožené ztrátou rodičovské péče.* [online]. c2009a [cit. 15. února 2012]. Dostupné na Internetu: <http://www.sos-vesnicky.cz/res/data/002/000504.pdf>.

Historie [online]. [cit. 20. února 2012]. Dostupné na Internetu: <http://www.sos-vesnicky.cz/o-sdruzeni/historie/>.

Jak probíhá výběr a příprava matek – pěstounek v SOS dětských vesničkách? [online]. [cit. 20. února 2012]. Dostupné na Internetu: <http://www.sos-vesnicky.cz/hledame-pestouny/jak-probiha-nabor-matek-pestounek-pestounskych-paru/>.

Mezinárodní příručka Sdružení SOS dětských vesniček. [online]. c2004 [cit. 20. února 2012]. Dostupné na Internetu: <http://www.sos-vesnicky.cz/res/data/002/000494.pdf>.

Náhradní výchova [online]. c2009 [cit. 17. února 2012]. Dostupné na Internetu: <http://www.mpsv.cz/cs/7297>.

Politika ochrany dítěte. [online]. c2008 [cit. 8. března 2012]. Dostupné na Internetu: <http://www.sos-vesnicky.cz/res/data/002/000497.pdf>.

Programová politika SOS dětských vesniček. [online]. [cit. 8. března 2012]. Dostupné na Internetu: <http://www.sos-vesnicky.cz/res/data/002/000499.pdf>.

Standardy kvality náhradní péče o děti "Quality4Children". [online]. [cit. 8. března 2012]. Dostupné na Internetu: <http://www.sos-vesnicky.cz/res/data/002/000505.pdf>.

Vybrané statistické údaje o výkonu sociálně-právní ochrany dětí [online]. [cit. 18. února 2012]. Dostupné na Internetu: http://www.mpsv.cz/files/clanky/7312/Vybrane_udaje.pdf.

Výroční zpráva o stavu a rozvoji vzdělávací soustavy České republiky v roce 2010 [online]. ISBN 978-80-211-0617-8. c2011 [cit. 10. února 2012]. Dostupné na Internetu: <http://www.msmt.cz/file/19115>.

Výroční zpráva pro rok 2010. [online]. [cit. 8. března 2012]. Dostupné na Internetu: <http://www.sos-vesnicky.cz/res/data/022/002668.pdf>.

Seznam příloh

Příloha č. 1: Maslowova hierarchie potřeb

Příloha č. 2: Desatero o tom, jak náhradní rodinnou péči zajistit

Příloha č. 3: Pětibodová stupnice indikace

Příloha č. 1:

Maslowova hierarchie potřeb (Atkinsonová, 2003, s. 471)

7. potřeby seberealizace: nalézt sebenaplnění, realizovat vlastní potenciál
6. estetické potřeby: potřeby symetrie, řádu a krásy
5. kognitivní potřeby: potřeby vědět, rozumět a zkoumat
4. potřeby uznání: potřeby dosáhnout úspěch, být kompetentní, získat souhlas a uznání
3. potřeby sounáležitosti a lásky: potřeby družít se s ostatními, být přijímán a někam patřit
2. potřeby bezpečí: cítit se zabezpečen a mimo nebezpečí
1. fyziologické potřeby: hlad, žízeň apod.

Příloha č. 2:

Desatero o tom, jak náhradní rodinnou péči zajistit

1. *„Nebojme se přijmout své „náhradní“ rodičovství! ... Psychologické rodičovství je povýšeno nad pouhé biologické zplození dítěte.“*
2. *„Nebojme se o lásku dítěte!... Vzájemný vztah mezi rodiči a dítětem se vytváří soužitím čili sdílením života.“*
3. *„Nebojme se práce na sobě samých!“*
4. *„Zatajená pravda je v lidských vztazích nebezpečná. Nový svazek nemůže pojistit sebelepší zákon, nýbrž pravda!“*
5. *„Dítě má o sobě vědět víc, než vědí ostatní.“*
6. *„Nestačí sdělit, je třeba sdílet! Nečekat, až se bude dítě ptát, ale začít při vhodné příležitosti sami!“*
7. *„Dítě není z nás, ale je naše.“*
8. *„S horším počítejme, lepším se dejme překvapit.“*
9. *„O vlastních rodičích dítěte jen to dobré!“*
10. *„Otevřené rodinné společenství!“*

(Matějček, 1999, s. 93)

Příloha č. 3:

Pětibodová stupnice indikace

1. *„Specifická indikace znamená, že z hlediska tohoto určitého indikačního činitele přichází v úvahu především jedna určitá forma náhradní péče. O ní nutno uvažovat přednostně, o jiných teprve tehdy, když se tato specifická indikace z nějakého důvodu ukáže neschůdnou.*
2. *Indikace – navrhovaná forma náhradní péče není sice pro dané kritérium „specifická“, ale je nutné brát ji vždy v úvahu. Dané řešení je nejen možné a přijatelné, nýbrž i žádoucí. Převažuje pozitivní vztah.*
3. *Přijatelné řešení říká, že určitá forma náhradní péče není sice přímo indikována, není však ani kontraindikována. Nelze ji a priori odmítat. Za určité příhodné konstelace okolností může fungovat docela dobře.*
4. *Nouzové řešení - danou formu náhradní péče možno volit jen tehdy, když jiná vhodnější forma není dostupná. Můžeme tak činit jen s vědomím (vždy také náležitě vyjádřeným), že jde pouze o nouzové opatření. Převažuje negativní vztah.*
5. *Kontraindikace vyjadřuje, že daný typ náhradní péče je nepřijatelný. Nepřichází v úvahu. (I kontraindikace má ovšem svou míru závažnosti – od relativní po absolutní.)“*

(Matějček, 1999, s. 74)